

ROMA ZAJANČKAUSKIENĖ

DIEVO ŽMOGUS – ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS

Šio straipsnio tikslas yra pažvelgti į arkivyskupo Teofiliaus Matulionio gyvenimą ir tarnystę, kuri buvo paženklinta kankinyste, ir suprasti, kas teikė jam dvasinę stiprybę. Daroma prielaida, jog arkivyskupo gilus dvasinis gyvenimas, ypač šaknijimasis Dieve per dieviškąsias dorybes teikė jėgų kentėjimus priimti ramiai, drąsiai ir su pasiaukojimu. Arkivysk. Teofiliaus gyvenimo sąlygos ir aplinkybės skiriasi nuo šiandienos. Lietuvoje nėra persekiojama religija ar varžomos tikinčiųjų teisės, tačiau visuomenės religinis abejingumas, moralinio gyvenimo dėsnių nepaisymas žmogui tampa kliūtimi į prasmingą ir visavertį gyvenimą, dažnai žmogų stumia į nelaimingumą ir egzistencinį sielos liūdesį. Kalintieji atsiminimuose pabrėžia, jog jiems tikinčio žmogaus tapatybė net žiauriausiomis kalėjimo sąlygomis padėjo išsaugoti sveiką nuovoką, jėgų teikė visišką pasitikėjimą ir rėmimąsi visagaliu Dievo pagalba bei gailestingumu. Žinoti, ką XX a. patyrė Bažnyčia žiaurių ateistinio bolševizmo ir komunizmo persekiojimų akivaizdoje, yra prasminga ne tik dėl pažinimo ir priėmimo, istorinio įvertinimo ar teisingumo atkūrimo. Sekuliariame pasaulyje gyvenančiam tikinčiajam tai gali padėti tokių krikščionio patirčių pavyzdžiu semtis stiprybės. Todėl svarbu pažinti didžias XX a. Bažnyčios asmenybes, kurios patirdamos kankinystės iššūkius tikėjo, mylėjo ir vylėsi Dievu ir tuo, jog Atpirkėjas nugalėjo šio pasaulio blogį.

Arkivysk. Matulionis suprato esąs persekiojamas dėl ateistinių motyvų, todėl jo kančia dėl tikėjimo buvo aukojama iš meilės Dievui ir artimui. Juo daugiau buvo kalinamas, juo aktyviau arkivysk. Teofilius siekė artimos draugystės su Išganytoju. Dinamiškas dieviškųjų dorybių augimas rodo, jog šis žmogus itin stipriai suvokė Viešpaties meilę ir artumą kasdienybėje ir sekė Juo herojiškai iki gyvenimo pabaigos. Sunkumuose ir kentėjimuose arkivysk. Matulionis mąstė apie Atpirkėjo auką. Jo nuolanki laikysena priimant kankinystę itin akivaizdi iš pasakojimo apie suėmimą 1929 m. lapkričio 24 d. Leningrade. Visą dieną laikytas areštinėje, vėlai vakare sužinojęs, kad yra įkalinamas, jis atsako vienu žodžiu: „ačiū“¹. Po patirtų psichologinių ir, tikėtina, fizinių pažeminimų šis neįprastas tokioje situacijoje dėkingumas rodo vidinę krikščionio išpažinėjo jėgą, kylančią iš vienybės su Kristumi. Viešpaties kančia jam buvo didžiausios kantrybės, ištikimybės šaltinis ir pavyzdys. Numanu, jog arkivyskupui tai teikė drąsos ir vidinės ramybės, idant visą gyvenimą nesuglebtų ir tėtų grumtynes su ateizmo ideologais, Rusijos valdančiąja bolševikų ir okupuotos Lietuvos sovietine valdžia. Tad susipažinus su arkivyskupo nuveiktais darbais ir paliktu rašytiniu palikimu galima iš dalies įvertinti jo vidinio pasaulio grožį, veiklos ir kentėjimo mastą.

Arkivysk. Matulionio rašytinį palikimą sudaro septyni Kaišiadorių vyskupo pastoraciniai laišakai, keturiolika aplinkraščių vyskupijos kunigams, per šimtą asmeninio pobūdžio laiškų. Šis palikimas mažas, nes arkivyskupas ganytojo pareigas vykdė trumpai; jam trukdė įkalinimai ir tremtis 1946–1962 m. su trumpa 1956–1958 m. pertrauka. Per metus vyskupas vidutiniškai parašydavo 2 pastoracinius laiškus aktualiais klausimais ir 4 aplinkraščius kunigams.

¹ Plg. *Vyskupas Teofilius Matulionis pagal jo paties pasakojimą*, savilaidos leidinys, [s. l., s. a.], Anykščių menų centras, Anykščių klebono mons. Alberto Talačkos bibliotekos fondas, p. 10.

Arkivysk. Teofilus savo pastoracijos gaires pateikė pirmajame laiške 1943 m. gegužės 12 d. Įvardijęs karo atneštas problemas, jis išskėlė laiko iššūkius: atšalusį žmonių tikėjimą ir pakrikusią moralę. Todėl vyskupas išsikėlė tikslą siekti, kad tikinčiųjų religinė savimone būtų gilesnė, t. y. Eucharistijoje esantis Jėzus būtų tikinčiųjų karštai mylimas, Komunija į širdis kuo dažniau kviečiamas, dažnai lankomas bažnyčioje ir adoruojamas. Kaišiadorių ganytojas manė, kad būtų svarbu sugrąžinti į Lietuvą pirmykštį šventumą, visiškai pašalinti bedievybę, patvirkimą, girtuoklystę, siekti, kad lietuviai praktikuotų pamaldumą Švč. M. Marijai. Ganytojas pabrėžia visų Bažnyčios narių atsakomybę, sprendžiant iškeltas problemas.

Pirmame pastoraciniame laiške arkivyskupas aptaria kunigo, kaip vyskupo pagalbininko, vaidmenį. Kunigus pavadinęs gyvąja Kristaus mokslo ir teikiamų malonių arterija, pažymi pamaldumo svarbą pašaukimui, nes kunigas yra „tikintiesiems pavyzdys žodžiu, elgesiu, meile, tikėjimu, skaistumu“ (1 Tim 4, 12) ir kitiems duoti gali tik tai, ką pats turi (plg. Rd 4, 4). Arkivyskupui Teofilui svarbi buvo nuoširdi Atgailos sakramento praktika, ypač ruošiantis šv. Velykų ar šv. Kalėdų šventėms. Plačiau maldos temą vyskupas gvildena 1946 m. lapkričio 22 d. pastoraciniame laiške: „kviečiu ir toliau ugdyti savyje dar karštesnį pamaldumą į Gailestingiausią Jėzaus Širdį ir į mylimiausią mūsų Motiną Mariją“². Trečiąjį pastoracinį laišką³ Kaišiadorių vyskupas skiria lietuvių pamaldumams: eucharistiniam ir į Švč. Jėzaus Širdį. Vyskupas eucharistinį pamaldumą vadina šiuolaikišku tvirtu tikėjimo ir prisirišimo prie Jėzaus įrodymu⁴. Ketvirtame pastoraciniame laiške arkivyskupas Teofilus

² 1946 m. lapkričio 22 d. vysk. Matulionio ganytojinis laiškas, in: *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, parengė vysk. Jonas Boruta, Elena Neniškytė, Algimantas Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002, p. 27.

³ 1943 m. gruodžio 9 d. vysk. Matulionio ganytojinis laiškas, in: *ibid.*, p. 16.

⁴ Plg. *ibid.*, p. 16–17.

iškelia pamaldumo Švč. M. Marijai svarbą, ragina tikinčiuosius pasiaukoti Švč. M. Marijos Širdžiai.

Pastebėtina, kad pamaldumas arkivysk. Matulionio gyvenime skleidėsi keliomis kryptimis: Išganytojo ir Dievo Motinos Širdims, Eucharistijai, Kristaus kančiai. Jėzus tapo tikroju jo gyvenimo Mokytoju, iš kurio Teofilus sėmėsi išminties ir nenuilstamo didžiadvasiškumo. Visu savo gyvenimu adoruodamas Eucharistinį Jėzų ir dažnai atsidėdamas Jėzaus Širdies troškimų apmąstymams, arkivysk. Teofilus išmoko į pasaulį žvelgti Jėzaus akimis ir mylėti kiekvieną žmogų Jėzaus širdimi. Rankraštinė arkivysk. Teofiliaus maldaknygė, pasigaminta 1926 m. Leningrade⁵, iliustruoja Meilės Išganytojui svarbą Teofiliaus gyvenime ir parodo sielovadininko uolumą. Maldaknygėje šalia lotyniškų maldų yra lietuviškų: asmeninė malda į Švč. Jėzaus Širdį bei novena į Šv. Dvasią. Šių maldų turinys atskleidžia jo širdies troškimą vienytis su Išganytoju.

Ryškus arkivyskupo ekleziologinis mąstymas atsispindi skaitant asmeninius laiškus iš Mordovijos tremties 1954–1956 m. Kad ir toli nuo savo vyskupijos ganomųjų, jis rūpinasi, kad tikintieji praktikuotų sakramentus, domisi kunigų gyvenimo sąlygomis. Jis prašo į tremtį atsiųsti mirusiųjų Kaišiadorių vyskupijos kunigų sąrašą, ketindamas už juos aukoti šv. Mišias. 1954 m. spalio mėnesį Potmos invalidų namuose pradeda aukoti šv. Mišias už savo vyskupiją. 1955 m. sausio 7 d. laiške arkivyskupas Teofilus rašo: „Vienintelis spindulys mano gyvenime tai, kad galima, ačiū Dievui, atnašauti, brevijorių ir šv. Rožančių kalbėti“⁶.

Blaivybės temą gvildena arkivysk. Matulionis dviejuose pastoraciniuose laiškuose: 1944 m. gegužės 28 d. ir 1956 m. gruodžio 23 d. Besaikį alkoholio vartojimą jis pavadina viena aštriausiu žmogaus ydų. Jo žalą žmogui ir valstybei pagrindžia to laiko me-

⁵ 1924 m. Petrapilis pervadintas Leningradu, dabar Sankt Peterburgas.

⁶ Pranas Gaida, *Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilus Matulionis. Ganytojas, kalinys, kankinys ir laimėtojas*, Roma: LKMA, 1981, p. 290.

dicininiu požiūriu ir Šv. Rašto išmintimi bei nurodo konkrečias priemones, kaip įveikti ydą. Svarstant moralės klausimus, nelieka užmiršti aborto nuodėmingumas, skaistybės dorybės vertė.

ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO DĖMESYS ŠEIMŲ REIKALAMS

Kaišiadorių ganytojas arkivysk. Teofilus 1943 m. gegužės 12 d. pastoraciniame laiške rašo: „Man pavesta rūpintis amžinuoju Jūsų, brangūs broliai Kunigai ir mylimieji dieceziečiai, išganymu, pavesta būti Jūsų sielų atsakingiausiu prieš Dievą ganytoju, būti Jūsų ir tėvu, ir vadu šioje vargingoje kelionėje į amžinosios laimės dangaus karalystę“⁷. Arkivyskupas mėgo pabrėžti Bažnyčios, kaip katalikiškos šeimos, vienybę, ragindamas vieniems kitus palaikyti malda. Vyskupas savo tarnystę tapatino su tėvo pareiga. Toliau laiške jis pastebi dvylika lietuvių šeimų problemų: moralinis žmonių pakrikimas, atšalęs tikėjimas, apleisti sakramentai, apleistas šventų dienų šventimas, neapykanta vienų kitiems, žiaurumas, neteisingumas, svetimo turto negerbimas, šeimų skyrybos, šeimos sudaromos vien civilinės metrikacijos aktu be Santuokos sakramento, negimusių gyvybių žudymas, šeimos vengimas, degtinės gaminimas, girtuoklystė, vedanti žmones prie ištvirkimo ir išsigimimo, prie skurdo.

Arkivyskupas siūlo, kaip įveikti negeroves.

Tikintieji turėtų atsinaujinti Kristuje, dažnai priimti Komunią, praktikuoti pamaldumą Marijai. Viską pasiseks atlikti, jei darbą paremsite malda, pareiginga Išpažinties ir Švenčiausiojo Sakramento praktika. Šeimose, anot Kaišiadorių ganytojo, turėtų viešpatauti meilė, santaika, ramybė ir susiklausymas, krikščioniškas auklėjimas. Tėvai turi tapti pavyzdžiu vaikams. Svarbiausia parama šeimai yra malda, kuri daugelio yra užmiršta. Vyskupo Teofiliaus nuomone, daug blogio pasaulyje yra, nes trūksta maldos gyvenimo.

⁷ *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 8.

Šeimose tėvai turėtų pratinti kasdien melstis, šventadieniais dalyvauti šv. Mišiose, dažnai eiti Atgailos ir Eucharistijos sakramentų, „nes nuo to priklauso žemiškoji ir amžinoji laimė“. Šeimos turėtų būti šventos, skaisčios, blaivios. Tuomet graži bus Tėvynės ateitis.

Arkivyskupas ragina niekada neprarasti pusiausvyros, pasitikėti Dievu, prisiminti Kristaus raginimą – prašykite ir jums bus duota; ieškokite ir rasite, belskite ir jums bus atidaryta (plg. *Lk* 11, 9). Kviečia tikėtis Dievo gailestingumo, prieš mirtį ragina susitaikyti su Dievu per Atgailos sakramentą.

Apibendrinant arkivyskupo Teofiliaus rašytinio palikimo temas, galima teigti, jog Kaišiadorių vyskupo pastoracijos tikslai yra kaip ir kiekvieno kito vyskupo: mokyti ir skelbti Evangeliją, kad visi žmonės tikėjimu, krikštu ir įsakymų vykdymu pasiektų išganymą⁸. Vyskupas Teofilius troško uždegti tikinčiuosius artimai bendrauti su Išganytoju bei gyvenime vadovautis moralės dėsniais. Vyskupui sielos ganytojo pareigos buvo pačios brangiausios, o jo pastoracinės iniciatyvos neprarado aktualumo praslinkus daugiau nei pusei šimtmečio.

Išlikęs ir išsaugotas arkivyskupo Teofiliaus Matulionio bene vienintelio pamokslo nuorašas labai tinka apibendrinimui. Pamoksle ieškoma atsakymo į klausimą, kas žmogaus gyvenimą padaro laimingą⁹. Arkivyskupas nagrinėja, kiek žmogui laimės suteikia laikinieji turtais, malonumai, garbė, profesiniai pasiekimai. Jis, trumpai aptaręs daugelį žmogiškos laimės dėmenų, teigia, jog žmogaus sieloje laimės poreikį gali patenkinti tik Dievas. Šia tiesa jis pats gyveno ir šalia Viešpaties buvo pats laimingiausias žmogus. Minimas pamokslas parapijietei iš Peterburgo laikų padarė didžiulę įtaką, nusirašytas jo tekstas stiprino gyvenimo kelyje, o arkivyskupo šeimai liko brangia relikvija.

⁸ Plg. *Lumen gentium*, 24.

⁹ Pamokslas pateiktas: Roma Zajančkauskienė *Teologinių dorybių sklaida arkivyskupo kankinystės kelyje. Daktaro disertacija*, Kaunas: VDU, 2014, p. 150–151.

MEILĖ IŠGANYTOJUI – PER MEILĘ KRYŽIUI

Išganytojo atperkamoji auka iš begalinės meilės žmogui kviečia atsiliepti kiekvieną asmenį. Kristaus pasiaukojimo pavyzdį arkivyskupas Teofilius ypač brangino. Pasak Vladimiro kalėjime kartu kalėjusio lietuviu Juozo Armonaičio, vyskupas labai dažnai skatino kameros kalinius mąstyti apie juos mylinčio Viešpaties kančią¹⁰. Atrodo, kad jis pavyzdžiu laikė popiežiaus Pijaus XI siūlytą „kovos su komunizmo erezija“ priemonę – Bažnyčios mokymą. Remdamasis apaštalu Pauliumi, 1936 m. popiežius ragino apsiręngti visa Dievo ginkluote (plg. *Ef* 6, 10–18), kuri yra antgamtinė: malda, atgaila, atsilyginimas, gilus ir intensyvus dvasinio gyvenimo ugdymas, maitinantis ir stiprinantis Švč. Sakramentu¹¹. Arkivyskupas Teofilius šią programą siekė įgyvendinti. Savo kantrybe ir romia išsverme tardymų metu Teofilius panėšėjo į Išganytoją, kuris vietoj derančių džiaugsmų, nepaisydamas gėdos, iškentėjo kryžių ir atsisedo Dievo dešinėje (*Žyd* 12, 2–3). Kentėjimai, priimti vienijantis su Kristumi, vyskupo Teofiliaus buvo suprasti kaip į asmenišką išganymą vedantis kelias. Šios nuostatos svarba vyskupui akivaizdi iš Kaišiadorių Ganytojo pasirinkto moto: „Per kryžių į žvaigždes“.

Arkivysk. Matulionio gyvenime ir mokyme svarbią vietą užėmė pagarbi meilė kryžiui. Būdamas tvirto bei gilaus tikėjimo, ganytojas kryžių suvokė kaip kančios simbolį ir ryžto bei pergalės ženklą. Šiandienos žmogus dažnai nesugeba suvokti, kaip mirtis ant kryžiaus gali būti gyvybės ir meilės šaltinis, tačiau Dievas pasirinko apreikšti savo Išganymo slėpinį kaip tik per kryžių, išreiškiantį laisvą ir nepelnytą Jo meilės slėpinį. Šv. Jonas Paulius II pabrėžė, kad kryžius atskleidžia Dievo meilę ir galybę, kuri skiriasi nuo žmogaus (plg. *1 Kor* 1, 24). Dievas pasitelkia kelius ir priemones, kurios mums

¹⁰ Plg. *ibid.*, p. 156.

¹¹ Plg. Arkivysk. Downes, „Bažnyčia Antikristo jėgų akivaizdoje“, *Tiesos kelias*, 1937, Nr. 7–8, p. 402.

atrodo silpnos, tačiau „Dievo kvailybė išmintingesnė už žmones ir Dievo silpnybė galingesnė už žmones“ (plg. *1 Kor* 1, 25).

Arkivyskupo Teofiliaus kristocentrinis dvasingumas artimas ap. Pauliaus mokymui, kuris orientuotas į soteriologinį aspektą. Jis pavadina kryžiaus slėpinį vieta, kur atnešama atperkamoji auka (plg. *Gal* 3, 13; *2 Kor* 5, 14. 19. 21), o Prisikėlimą – naujo dieviškojo gyvenimo gimimu (plg. *1 Kor* 15, 45; *2 Kor* 3, 17; *Rom* 8, 9–11). Apaštalas Paulius save tapatino su Kristumi, atskleisdamas, kad patyrė daugybę kentėjimų, tačiau gyveno Dievo Sūnaus tikėjimu, prisimindamas Dievo meilę (plg. *Gal* 1, 4; 2, 20). Pravartu čia prisiminti popiežiaus Benedikto XVI pastebėjimą, jog šis apaštalo Pauliaus biografijos faktas tampa paradigma visiems krikščionims – priimti Kristaus kryžių kaip bendrystę kelyje su Dievu.

Arkivysk. Matulionio vyskupo herbe vaizduojami trys graikiški kryžiai: vienas didesnis centre ir du mažesni. Pasak arkivysk. Matulionio pasakojimo, trys kryžiai įprasmina tris svarbiausius gyvenimo etapus: mokslo, kunigystės ir vyskupavimo metus. Potmos invalidų namuose rašytame laiške 1954 m. vysk. Teofilius paaiškina, kaip patirtis pagrindžia herbo prasmę: „Tačiau gyvenimas parodė ir kitą kryžių reikšmę: tris kartus savo gyvenime sėdėjau kalėjime: pirmą kartą 1923 m. Maskvoje, teismas nuteisė trejus metus kalėti, sėdėjau dvejus ir grįžau į Leningradą; antrą kartą gavau 10 metų į Solovkus, atsėdėjau ketverius, ir 1933 metais grįžau į Lietuvą; trečią kartą gavau septynerius metus, sėdėjau Vladimiro kalėjime ir dabar baigiu jau aštuntuosius sėdėti... Du mažesni ir vienas didesnis“¹². Per vieną pokalbį 1961 m. vysk. Matulionis, laikydamas rankoje pektoralą, pasakė, jog šis jo kryžius yra pats sunkiausias.¹³

Herbe po didžiuoju kryžiumi skydo apačioje vaizduojamas avinėlis, gulintis ant erškėčių vainiko. Ką sako toks vyskupo herbo

¹² Plg. Stanislovas Kiškis, *Arkivyskupas Teofilius Matulionis*, Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos leidykla, 1996, p. 123.

¹³ T. y. 1929–1962 m. vyskupavimo laikotarpis. Plg. Gaida, *op. cit.*, p. 154.

ikonografinis planas? Kai Jonas Krikštytojas pamatė ateinantį Jėzų krikštytis, sušuko: „Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmę“ (*Jn* 1, 29). Tie patys žodžiai kartojami per šventąsias Mišias, kai kunigas kviečia pažvelgti į altorių: „Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmes, laimingi, kurie pakviesti į Avinėlio puotą“. Jėzus yra tikrasis velykinis Avinėlis, kuris laisvai padovanojo save kaip auką už žmoniją, tokiu būdu sudarė su ja naują ir amžiną sandorą. Arkivysk. Matulionis savo, kaip ganytojo, apaštalavimo pamatiniu ir esminiu raktu laikė Kristaus Atpirkimo įvykį. Jis brangino Gerąją Naujieną, jog esame atpirkti „brangiuoju krauju Kristaus, to avinėlio be kliaudos ir dėmės“ (*1 Pt* 1, 19).

Erškėčių vainiku, kurį išreiškė tonzūra, Bažnyčios istorijoje buvo žymimas dvasininko ar pašvęstojo gyvenimo asmens pasišventimas ir glaudi vienybė su Dievu. Žmogaus plaukai siejasi su pasaulietiniu gyvenimu, o juos nuskusti reiškė atsisakyti buitinių ir tikėjimui tolimų minčių. Taip pat tonzūra asocijuojasi ir su vainiku, t. y. atpildu už teisingą gyvenimą¹⁴. Iš arkivysk. Teofiliaus rašytinio palikimo neaišku, ką jis manė apie šią Bažnyčios praktiką, bet klusniai ją vykdė. Grįžęs iš Solovkų ir apsigyvenęs Kaune, vyskupas uoliai prižiūrėjo viršugalvį padedamas tarno p. S. Skopo¹⁵.

Laiškuose iš įkalinimo vietos Mordovijoje 1954–1956 m. vyskupas kalba apie kryžių. Rašydamas iš Mordovijos invalidų namų kun. Jonui Kaušylai 1955 m. balandžio 19 d. laiške išreiškia viltį, kad Dievo Motina „išmels jam malonę gyvam ir sveikam ištrėmimo kryžių nešti“¹⁶. Po kelių mėnesių jis buvo amnestuotas ir grįžo į Lietuvą. Kitame laiške (1954 m. rugsėjo 10 d.) atsiskleidžia vyskupo nuostata kančios akivaizdoje pavesti save Dievo Apvaizdai.

¹⁴ Popiežius Paulius VI panaikino šios tradicijos tęstinumą.

¹⁵ Žr. S. Skopas, „Mano atsiminimai apie vyskupą Teofilijų Matulionį“, 1965 03 22, in: Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 3, p. 2.

¹⁶ 1955 m. balandžio 19 d. vysk. Teofiliaus Matulionio laiškas kun. J. Kaušylai, in: *ibid.*, t. 2, l. 76.

Nurodęs Jobo knyga, rašo: „Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia Tavo“¹⁷.

Arkivyskupas ramybės dovaną priskyrė Dievo gailingumo malonei. Pasitikėjimas Dievu dažnai reiškėsi atsidavimu Dievo valiai. Vyskupas savo laiškuose iš tremties vietų dažnai rašo: „būk valia Tavo!“ Pasak Martino Buberio, žmogus, vadovaudamasis Dievo valia, išreiškia tikėjimą, arba kitaip sakant, tikintysis veikia Dievo tempu¹⁸.

Šį vyskupo Teofiliaus atsidavimą Dievo valiai galima vertinti ir kaip jo visiško pasitikėjimo Dievu išraišką. Kun. Mykolas Sopočka pasitikėjimą Dievu glaudžiai susiejo su Atgailos sakramentu¹⁹. Žinome, kad arkivysk. Matulionis visais gyvenimo etapais šiam sakramentui teikė ypatingą reikšmę – ir siekdamas asmeniškai tobulėti, ir dirbdamas pastoracinį darbą. Pasitikėjimas Dievo gailingumu yra ne tik sudedamoji gailėsčio už nuodėmes dalis, bet ir Kūrėjo visagalybės, gerumo ir dosnumo pripažinimas. Tokiu pripažinimu atiduodama Dievui didžiausia garbė, o sielai suteikiama daug Dievo malonių. Psalmininkas sako: „Tą, kuris Viešpačiu pasikliauja, lydės ištikima meilė“ (*Ps* 32, 10). Be to, pasitikėjimas suteikia vyriškumo ir jėgų išverti sunkiausiomis gyvenimo aplinkybėmis. Šv. Jonas Auksaburnis pasitikėjimą vadina šalmu, saugančiu sielą nuo priešų smūgių. Pasitikėjimas pašalina liūdesį bei prislėgtumą ir įlieja sielon antgamtinės paguodos ir džiaugsmo, kuris prikelia iškankintą sielą ir padaro lengvesnę bei malonesnę gyvenimo kryžių. Dėl to ap. Paulius džiaugiasi apaštalavimo vargais: „Dabar aš džiaugiuosi savo kentėjimais už jus“ (*Kol* 1, 24).

Kaišiadorių vyskupo šūkis atskleidžia, kuo vyskupas grindė savo gyvenimą, ir atspindi ganytojo dvasingumo ir apaštalavimo

¹⁷ Plg. Gaida, *op. cit.*, p. 286.

¹⁸ Žг. Мартин Бубер, *Два образа веры. Сборник работ*, Москва: Республика, 1995, с. 243.

¹⁹ Plg. Mykolas Sopočka, „Pasitikėjimo poreikis“, prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/8042>, tikrinta 2008 m. kovo 30 d.

tikslą, kryptį. Šūkis iš pirmo žvilgsnio primena populiarių posakį „Per kančias į žvaigždes“ (*Per aspera ad astra*). Tai pasaulio akademių bendruomenių itin mėgstamas moto. Net 14 universitetų jį pasirinko vien tik Jungtinėse Amerikos Valstijose. Manoma, kad pirmasis „Ad astra“ – „į žvaigždes“ I a. prieš Kr. ištare senovės Romos poetas Vergilijus. „Eneidos“ devintoje giesmėje jis rašė: „Tau, sūnau, už šią drąsą šlovė! Taip pasieki žvaigždynus, aini dievų, gimdysiąs dievus. Lig žvaigždžių pakyla narsumas“²⁰. Kelionė iš žemės žvaigždžių link jaudino arkivysk. Matulionį. Jis žvaigždėmis galbūt vadino dangaus ilgesį, susitikimo su Išganytoju laukimą. Šiuo požiūriu įdomus arkivysk. Matulionio beatifikacijos byloje aprašytas vilnietės dukterėčios apsilankymas pas vyskupą Kaune 1938 m. Kaip rašo įvykio liudytoja B. Verkelytė Federavičienė, vysk. Matulionis jai bei kartu atvykusiai giminaitei padovanojo Dante'ės Alighieri „Dieviškosios komedijos“ tomelius. Pateikėja rašo, jog toks vyskupo dėmesingumas paprastam žmogui rodo didelę jo artimo meilę. Taip pat manytina, jog Dante'ės kūrinių vyskupas vertino dėl jame slypinčio moralinio turinio, o susitikimas tapo puikia proga per knygą prasmingai prakalbinti jaunuoles. Pastebėtina, kad vysk. Matulionis brangino šį kūrinių, atspindintį sunkų žmonijos kelią iš nuodėmių ir aistrų pasaulio ligi žvaigždžių, kur pasiekia Rojuje Visatos Kūrėjo akivaizdą. Taigi galima numanyti, jog žvaigždžių motyvu arkivysk. Matulionis išreiškė egzistencinės amžinybės palaimos ilgesį.

Prisimintina, jog apaštalas Paulius moko žvilgsnį kreipti nuo žemiškųjų dalykų į antgamtinius. Jis ragino siekti to, kas aukštybėse, nes ten yra pats Išganytojas: „Jeigu esate su Kristumi prikelti, siekite to, kas aukštybėse, kur Kristus sėdi Dievo dešinėje. Rūpinkitės tuo, kas aukštybėse, o ne tuo, kas žemėje“ (*Kol 3, 1–2*). Panašiai šv. Ignacą Lojolą žvaigždėtas dangus įkvėpdavo su

²⁰ Vergilijus, *Eneida*, vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1989, p. 262.

didžiuliui užsidegimu tarnauti Viešpačiui. Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresei žvaigždėtas dangus simbolizavo susitikimo su Dievu laukimą. Ji rašo: „Žvelgdama į spindinčias žvaigždes, galvoju, kad štai netrukus mano nustebusioms akims atsivers gražusis Dangus ir aš galėsiu susivienyti su savo Sužadėtiniu, amžinojo džiaugsmo apsupta“²¹. Pal. Jurgio Matulaičio vienoje maldoje pats Jėzus tampa šviečiančia žvaigžde, malonių šaltiniu sunkumuose: „Tu vis mane stiprinai, Viešpatie. Tamsybėms mane apnikus, Tu vis man švietei Tavo Sūnaus Viešpaties Jėzaus pavyzdžiu kaip skaisčių skaisčiausia žvaigždė. Tu vis gaivinai mane ir linksminei didžių didžiausiomis malonėmis“²².

Apibendrinant galima teigti, jog arkivysk. Matulioniui žvaigždžių motyvas buvo artimas ir savas kaip įvairių laikų šventiesiems: šv. Ignacui Lojolai, Kūdikėlio Jėzaus Teresei, pal. Jurgiui Matulaičiui ir kitiems. Vyskupas degė troškimu paskatinti tikinčiuosius ilgėtis Viešpaties visose savo gyvenimo situacijose, o sunkumuose kantriai įžvelgti artimą ir šviesų Viešpaties artumos horizontą.

Tačiau šūkyje žodžiai *Per aspera* pakeičiami į *Per crucem* – „per kančias“ į „per kryžių“. Toks akcento paslinkimas iš kančios į kryžiaus slėpinį rodo, kad jis į kančią žvelgė per kryžiaus perspektyvą. Laiške kun. Jonui Pilikai rašydamas apie sergančią kunigo motiną sako, kad meldžiasi už ją prašydamas Aukščiausiąjį, kad „po vargų – kryžių kryželių leistų susitikti pas save“. Šio laiško ištraukoje atsiskleidžia arkivyskupo požiūris, kad ne pati kančia ir kentėjimai yra svarbūs kelyje į išganymą, bet kančios akivaizdoje sutiktas Kristus, kuris taip pat savo žemiškame kelyje kentėjo ir savo brangiuoju krauju atpirko žmoniją (plg. *1 Pt* 1, 18). Prisimintina šv. Augustino

²¹ Plg. Šv. Kūdikėlio Jėzaus ir Švč. Veido Teresė, *Vienos sielos istorija*. Autobiografiniai rankraščiai, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1995, p. 187.

²² [Jurgis Matulaitis], *Pal. Jurgio Matulaičio užrašai: „mokėti mylėti“ (1911 07 13)*, prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-01-27-pal-jurgio-matulaicio-uzrasai-moketi-myleti/8566>, tikrinta 2017 m. kovo 30 d.

mintis, jog ne skausmas daro krikščionių kankiniu, bet priežastis, dėl kurios jis kenčia. Tai, jog arkivysk. Matulionis dažną žmogaus žemiškos egzistencijos palydovą – kentėjimus – prilygina kryžiui, rodo, jog arkivyskupui buvo būdingas jo gyvenamojo laikotarpio krikščioniškas dvasingumas. Apie vargus buvo įprasta sakyti: „šis vargas man yra kryžius“. Tomo Kempiečio „Kristaus sekimą“ arkivyskupas gerai žinojo, jo mintys jam buvo artimos. Kempietis palygina tikinčiojo gyvenimo sunkumus su Jėzaus gyvenimo vargais iki pat mirties ant kryžiaus. Jis rašo, jog Jėzus nužengė iš dangaus dėl žmogaus išganymo, vargo taip pat kaip žmogus, kad savo pavyzdžiu išmokytų kantrybės, kad be murmėjimo galėtume nešti šio gyvenimo vargus. Kantrybę kenčiant taip pat arkivyskupas pabrėžė ir laiškuose iš Mordovijos. Panašu, kad slinktis nuo kančios iki kryžiaus arkivyskupui buvo svarbi dėl požiūrio į kančią kaip iš esmės būdingą Kristaus sekėjui ir mokiniui dėl panėšėjimo į Kristų sąmoningai pakeliant ir priimant kentėjimus.

Pasak teologo Jacques'o Dupuis, savo žemiškajame gyvenime Jėzus suvokė kančias kaip Sūnus, kuris turi kentėti, net ir būdamas Sūnus (plg. *Žyd* 5, 8). Tėvas užjautė, žvelgė į išganingą kančią laisvai priėmusį Sūnų ir per tai dalyvavo Sūnaus kentėjimuose ir mirtyje. Todėl kryžiaus slėpinyje yra apreiškiamą begalinė Dievo meilės gelmė. Kryžiuje, Dupuis nuomone, atskleidžiamas Dievas, kuris kenčia kartu, ne priverstinai, bet iš begalinio gerumo. Tragiškiausią ant kryžiaus akimirką Jėzus įveikia jausmą, kad Tėvas jį apleido, visiškai atsiduodamas į Tėvo rankas su pasitikėjimu ir viltimi. Jėzaus Kristaus įvykis yra lemtingas išganymo istorijos įvykis – ašis, apie kurią sukasi visa dialogo tarp Dievo ir žmonijos istorija²³. Šv. Tomas Kempietis teigia, kad tas, kuris myli Dievą visa širdimi, nebijo nei mirties, nei bausmės, nei teismo, nes tobula meilė patikrina priėjimą prie Dievo.

²³ Jacques Dupuis, *O kuo jūs mane laikote?*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004, p. 245.

Arkivysk. Matulionis Mordovijos tremtyje rašė: „reikia kantrybės ir atsidavimo Dievo valiai, Jo pasivedimams. Duos Dievas, ateis eilė ir tokiems“²⁴ (turima mintyje vyskupo išvykimas iš tremties vietos). Taigi kentėdamas arkivyskupas Jėzaus pavyzdžiu visiškai pasitikėjo Dievu. Gyvenime, tarnystėje ir kankinystės kelionėje arkivysk. Matulionio tikėjimo ašis buvo Nukryžiuotasis ir Prisikėlusysis, kuris nukryžiuavimo akivaizdoje pats karštai meldėsi, ieškodamas Tėvo valios.

Patyręs šešiolika metų kalinimo ir ketverius metus tremties arkivyskupas suvokė, kad kančia nėra tik fizinis išbandymas ar moralinis sukrėtimas, bet dieviškojo prado skleidimasis,ėjimas Kryžiaus keliu. 1954 m. rugpjūčio 9 d. laiške jis rašo: „Prašau ir prašysiu Jėzaus Širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio sveikata... Deja, aš kitu kuo dabartiniu laiku, apart maldos, negaliu padėti ar ką patarti, kad brangus broli sustiprėtum. Atsiduokime Dievo valiai ir pasitikėkime Dievo gailestingumu. Dievo gailestingumui nėra galo – jis beribis ir galingas“²⁵. Vyskupas savo vargus aukodamas Dievui, dėkoja Jam už galimybę dvasiniu būdu vienyti su savo ganomaisiais net ir kalinimo vietoje. „Ačiū Dievui, susidarė aplinkybės, ir aš į pabaigą aštuntų metų atnašauju savo vargus. Kai pamanai, koks geras ir gailestingas yra Viešpats: savuosius suranda miškuose, tundrose, vidurnaktį. Širdingai dėkui Jam! Gerai sutvarkė Apvaizda, kad ir *nos fratres sacerdotes* (mus, brolius kunigus) atsiuntė ten, kur *fideles* (tikintieji). Kur avys, ten ir ganytojai!“²⁶

Taigi, arkivyskupas savo vargus aukoja su dėkingumu Išganytojui, ramiai suprasdamas, kad Dievas suteikia galimybę apaštalauti ir kalinimo vietoje. 1955 m. spalio 6 d. laiške kun. Pilkai džiaugiasi: „Vienatinė paguoda prisiminus, kad *talīs voluntas Dei*. Ir čia

²⁴ Gaida, *op. cit.*, p. 263.

²⁵ Vyskupo laiškas broliui Juozui, in: Gaida, *op. cit.*, p. 263.

²⁶ Kiškis, *op. cit.*, p. 124.

Jėzus aplanko, neužmiršta²⁷. Panašu, kad arkivyskupas žvelgia į savo situaciją iš ganytojo, kuriam patikėta skleisti Gerąją naujieną laiku ir nelaiku, pozicijos. Toks supratimas rodo arkivyskupą buvus brandaus krikščioniško tikėjimo asmeniu, kuriam labiau nei asmeninė gerovė rūpi Bažnyčia.

Visų pirma, šūkis kupinas vilties, raginantis siekti aukštesnių tikslų, keisti savo mąstymą. Visam tam ragina esminis Išganymo įvykis – Kristaus Prisikėlimas. Jėzus mirė ir prisikėlė, suteikdamas žmogui nuodėmių atleidimą ir amžinąjį gyvenimą. Tai yra didžiausia Dievo dovana tikinčiajam, tačiau Kristaus mirtis ir prisikėlimas krikščionims duoda dar daugiau. Jėzus išlaisvina naujam gyvenimui, kad tikintysis džiaugtųsi ir liudytų tai savo gyvenime. Kad ir kokia sunki bei nepakeliama kančia ištiktų žmogų, jis nori, kad žmogus priartėtų prie amžinybės grožio ir džiaugsmo.

Vyskupas savo herbe esančius kryžius interpretavo kaip patirtas vidines kovas gyvenimo kelionėje – diakonystės, kunigystės, vyskupavimo metu. Kryžius, kaip Išganytojo meilės žmonijai ženklas, yra ta ašis ir tas inkaras, kuris kančioje suteikia jėgų išlikti tiesiu, bebaimiu ir dar daugiau mylinčiu visus, net ir priešus, žmogumi.

Pagarba kryžiui arkivyskupui buvo būdinga ir kita prasme. Jį drąsiai galima laikyti kryždirbystės tradicijos skatintoju. Arkivysk. Matulionis sovietų valdžios okupacijos metu kryžių šalinimą iš įstaigų vadino tautos moralinio naikinimo apraiška. Jis dažnai ragino Kaišiadorių vyskupijos tikinčiuosius statyti meniškus lietuviškus kryžius sodybose, prie kryžkelių, miestelių aikštėse. Kauno benediktinių vienuolyno kieme 1937 m. vysk. Matulionio iniciatyva pastatydintas kryžius, skirtas įamžinti Lietuvos krikšto 550 metų jubiliejų. Jis stovi savo vietoje iki šios dienos.

Vysk. Matulionis ketvirtame dešimtmetyje giminaičiams siūlė pastatyti kryžių, kad būtų proga susitikti giminei, o jis galėtų

²⁷ 1955 m. spalio 6 d. vyskupo laiškas kun. Jonui Pilkaui, Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 2, p. 79.

atvykti pašventinti kryžiaus. Ir išties, 1938 m. vasarą vyskupas Teofilus Matulionis aplankė keletą giminaičių šeimų, kurios savo sodybose pastatė kryžius. Vyskupas per pamokslius ne kartą ragino mylėti Kryžių ir kvietė rengti procesijas kryžiaus išaukštinimo die-nomis. Jis ne tik mokė, bet ir pats rodė pagarbą Kristaus kančiai, pavyzdžiui, jau būdamas Kaišiadorių vyskupas, keliavo pėsčiomis į Vilniaus Kalvarijas, šešto dešimtmečio pabaigoje lankė Kryžių kalną, mėgo Kryžiaus kelio maldos praktiką.

ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO TIKĖJIMO KRISTOCENTRIŠKUMAS

Arkivysk. Matulioniui kalinimo metu ir vėliau laimės šaltinis buvo Kristus. Šią išvadą padiktuoja išlikęs pamokslo nuorašas²⁸. Arkivysk. Matulionis nagrinėja įprastus kelius siekti laimės: turtų kaupimą, geismų tenkinimą ir garbės troškimą. Pamokslo pasako-jimo kertinė ašis remiasi Evangelija: „Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate prislėgti: aš jus atgaivinsiu. Imkite ant savo pečių mano jungą ir mokykitės iš manęs, nes aš romus ir nuolankios šir-dies, ir jūs rasite savo sieloms atilsio. Mano jungas švelnus, mano našta lengva“ (*Mt* 11, 28–30). Šis tekstas kalba apie stiprybės šalti-nį – Išganytoją, kuris ragina juo sekti, už tai žadėdamas apdovanoti ramybe. Kunigystės teologijoje šis Dievo žodžio tekstas pritaikomas kunigystės pašaukimo sunkumams įveikti. Tiktai Kristus tegali mums suteikti trokštamą ramybę ir laimę. „Ateikite pas mane visi, o aš jus atgaivinsiu.“ Ši Šventojo Rašto ištrauka Matulioniui buvo itin prasminga. Ji išreiškė Eucharistijos sakramento – meilės, giliausios krikščionio vienybės su Kristumi, slėpinį. Šv. Augustinas dar mokė, jog žmogaus siela tik tada nurimsta, kai randa savo atilsį Dieve. Neatsitiktinai arkivyskupas Teofilus Kauno šv. Mikalojaus

²⁸ Pamokslą nusirašė ir išsaugojo Peterburgo Švč. Jėzaus Širdies parapijietė Marytė Jočytė-Masiulienė. Giedrės Masiulytės Burbienės šeimos archyvas.

bažnyčios centrinio altoriaus antipediumui parinko šiuos Šventojo Rašto žodžius.

Grįžęs iš Solovkų, vyskupas Teofilius 1937–1938 m. mielai sutiko pavaduoti arkivyskupą metropolitą Juozapą Skvirecką. Išlikusiuose Kauno arkivyskupijos parapijų vizitacijų protokoluose jis užsimena apie esminius parapijų gyvenimo bruožus ir pažymi sakytų pamokslų mintis. Vyskupas veikiausiai sutvirtinamiesiems sakytuose pamoksluose iškėlė tikinčiojo ryšio su Jėzumi Kristumi klausimą kaip esminį, ypač aktualų sunkumų akivaizdoje. Vyskupas Teofilius pavadina Kristų žmogaus gyvenimo ir dvasinės kovos „atsparos tašku“. Pasidžiaugęs, kad Kelmės tikintieji dažnai priima Švenčiausiąjį Sakramentą, ir iškėlęs juos kaip pavyzdį kitiems tikintiesiems, jis ragina maldauti Švč. Jėzaus gailestingumo, atkreipia dėmesį į bendruomenišką psalmės „Prieš tavo akis, Viešpatie“ giedojimą²⁹.

Pati svarbiausia apaštalo pareiga yra drąsinti kitus. Kai vyskupas Teofilius keliavo į Maskvoje vykusį 1923 m. teismą, pasakojama, kad Peterburge geležinkelio stotyje susirinko išlydėti gausiai žmonės, kurių daugelis verkė. O vyskupas Teofilius ramino ir sakydamas: „Neverkite! Nesijaudinkite!“³⁰ Ingreso į Kaišiadorių vyskupijos katedrą metu 1943 m. gegužės 12 d. vyskupas Teofilius ramina karo sunkumų prislėgtus tikinčiuosius: „Nenusiminkime, brangūs broliai ir seserys Kristuje, nepraraskime pusiausvyros. Pasitikėkime Dievu, prisiminkime Kristaus įspėjimą: „Prašykite ir jums bus duota, ieškokite ir rasite, belskite, ir jums bus atidaryta“ (Lk 9, 11) ir „jei tik prašysite Tėvą mano vardu, jis duos tai jums“ (Jn 16, 23), nes „nuo manęs atsiskyre, jūs negalite nieko nuveikti“ (Jn 15, 5). Taigi pirmiausia šaukimės Dievo gailestingumo. Bet

²⁹ Žr. Vyskupo Teofiliaus Matulionio Tytuvėnų, Skirsnemunės, Šiluvos, Kelmės parapijų vizitacijų ataskaitos. 1937, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1671, ap. 5, b. 486, l. 79, 88, 104, 106.

³⁰ *Arkivyskupas Teofilius Matulionis 1873–1962*, [savilaidos leidinys], Kaišiadorys, 1977, p. 38.

atminkime, kad būtina sąlyga laimėti Dievo gailestingumą – pirma susitaikinti su Dievu per atgailos sakramentą³¹.

Vysk. Teofilius su savo amžininkais elgėsi panašiai kaip Jėzus: nuramindavo, padrašindavo. Kun. Vincentas Dainys savo atsiminimuose pasakoja apie 1932 m. jam vysk. Matulionio atliktą patarnavimą. Kartą jis sugrįžęs iš ilgo tardymo jautėsi fiziškai ir morališkai sugniuždytas, graužėsi, gal ką neatsargaus pasakęs tardytojui. Pasipasakojo apie tai vysk. Matulioniui. Pastarasis atsakė Evangelijos žodžiais: „nesirūpinkite, kaip arba ką kalbėsite, [...] o jūsų Tėvo Dvasia kalbės jūsų lūpomis“ (*Mt* 10, 19–20). Vysk. Matulionio žodžiai visiškai nuramino kameros draugą kun. Dainį³².

Vyskupas Teofilius savo vyskupijos tikinčiuosius kančios aki-vaizdoje moko nuolankumo ir pasitikėjimo Dievu ir nuoširdaus sakramentinio atsiprašymo. Nuolankumas Dievo atžvilgiu yra ne tik žmogaus priklausomumas nuo Dievo, jis grindžiamas ir tiesa, kad gero siekdami dažnai susvyruojame, esame labiau linkę į pikta nei į gera ir dažnai nusidedame. Be Dievo malonės nieko antgamtiškai vertingo, nuopelningo padaryti negalime. Vysk. Teofiliumiui tremtyje nuolankumo pavyzdys buvo Jobas. Jis viename laiške rašo: „Nėra ko liūdėti, o su teisiuoju Jobu sakyti: Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia tavo“³³.

Šv. Alfonsas Liguori, kurio traktatų nuostatos arkivyskupui buvo pažįstamos dėl tos kartos dvasininkų formacijos, ragina tikėti, jog vargai, skausmas, kurie mus ištinka, yra Dievo valioje. Tas, kuris atsiduoda Dievo valiai ir priima visus dalykus, palankius ar sunkius, kaip ateinančius iš Dievo rankos, yra laimingiausias žmogus pasau-

³¹ Plg. Gaida, *op. cit.*, p. 86.

³² Kiškis, *op. cit.*, p. 169.

³³ 1954 m. lapkričio 10 d. T. Matulionio laiškas kan. J. Pilkai, in: *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 285–287.

lyje. Toks žmogus turi sielos ramybę, nes jis, vienydamasis su Dievo valia, mėgaujasi nesuyrančia ramybe: viskas išeina į gera mylintiems Dievą, būtent jo valia pašauktiesiems (plg. *Rom* 8, 28).

Atgailos sakramentas vyskupui Teofilui visada buvo svarbus pašvenčiamosios Dievo malonės šaltinis, o ypač jo svarba buvo suvokta kalinimo Solovkuose metu. Norėdami tai suprasti, turime susipažinti su 1932 m. liepos 7 d. vysk. Matulionio apklausos protokolu. Skaitome, jog nuo 1930 m. gruodžio vyskupas Teofilus gyveno drauge su kitais Solovkuose kalinčiais kunigais, atskirti Anzero saloje, vadinamojoje „Trojickaja“ komandiruotėje. Barakai buvo įkurdinti Švč. Trejybės kopyčioje ir šalia esančiuose kukliuose pastatuose. Vienoje vietoje kalėjo 32 žmonės, kurie gyveno draugiškai, vieningai. Pastebėtina, jog vysk. Matulionis buvo autoritetas kalinčių kunigų bendruomenėje. Jis rūpinosi slaptais sielovados patarnavimais kitiems kaliniams, taip pat stengėsi mažinti kasdienės kunigų buities sunkumus. Būtent už tai jis pakartotinai teistas Solovkuose. 1932 m. liepos 7 d. apklausų protokoluose rašoma: „Būdamas čia, kalėjime, aš slapta išklausu išpažintis kalinių, kurie kreipiasi į mane, ir ateityje [tai darysiu], jeigu net bus man griežtas valdžios įspėjimas. Aš vis dėlto klausysiu išpažinčių, jei kas manęs prašys; šiuo atveju aš vykdysiu dvasininko pareigas ir jokie [neįskaitomas žodis] manęs neįtakos. Kieno išklasiau išpažinties, aš kategoriškai atsisakau įvardyti, nes neturiu tokios teisės. Atsisakau taip pat atsakyti, kas Solovkuose buvo įšventintas į kunigus. (Matulionio parašas)“³⁴.

Vyskupas Teofilus Matulionis tardymo metu atsiskleidė kaip ryžtingas ir tvirtas kunigas, kuriam net kalint pačios svarbiausios yra pašaukimo pareigos. Kova su nuodėmėmis ir ydomis kaip asmens laisvėjimo kelias yra žmogui svarbus, tačiau kalint jo svarba išauga. Kalėjime ar koncentracijos lageryje žmogaus, kaip tikinčiojo ir

³⁴T. Matulionio tardymo protokolas, 1932 07 07, in: Rusijos Federacijos Archangelsko srities Saugumo tarnybos archyvas, b. P-13721, t. 1, l. 147–148.

oraus asmens, tapatybę siekiama sunaikinti. Todėl krikščionio kova su ydomis, nuodėmėmis bei aistromis padeda kovoti ir laimėti – išskleisti žmogiškumą, tapatybę ir savąjį pašaukimą. Nes nuodėmė trukdo pašaukimui skleistis, stabdo dvasinę žmogaus brandą. Vysk. Teofiliaus sielovadiniai patarnavimai kaliniams buvo priemonė dvasiniam stiprėjimui ir jų tapatybės išsaugojimui. Tokia pozicija atvirai parodo herojišką vysk. Matulionio laikyseną ginant tikėjimą ir tikinčiųjų teises Rusijos nelaisvės vietose. Jis, be abejo, žinojo, kad prisipažinęs kalėdamas teikęs dvasinius patarnavimus bus iš naujo tardomas, teisiamas, o bausmės laikas bus prailgintas. Iš tiesų, 1932 m. po tardymų 7 kaltinamieji buvo nugabenti į Leningrado kalėjimo izoliatorių³⁵.

PAMALDUMO ŠVENČIAUSIAJAI JĖZAUS ŠIRDŽIAI RAIŠKOS

Pamaldumas į Švenčiausiąją Jėzaus Širdį arkivysk. Matulioniui buvo perduotas dar vaikystėje šeimoje, nes jis su dėkingumu prisimindavo, kaip motina prieš mirtį pavedė savo tris sūnus Švč. Jėzaus Širdies globai. Šią globą arkivyskupas akivaizdžiai jautė savo gyvenime³⁶. Jam nuolat tai primindavo pastoracijos vietos: Bikavos (Latvija) Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, kurioje jau antrais kunigystės metais pradėjo dirbti, nuo 1911 m. iki 1929 metų suėmimo statė ir klebonavo Petrapilio Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje už Nevos vartų. Dar pirmojoje parapijoje, Varaklianuose, kun. Matulionis uoliai aiškino šio maldingumo naudą ir skiepijo meilę Išganytojo Širdžiai savo parapijiečiams³⁷. Jo maldos gyvenime meilė Išganytojui buvusi itin svarbi, tai liudija 1926 m. Leningrade pasigaminta rankraštinė maldaknygė. Be liturginių lotyniškųjų maldu, kun. Matulionis užrašęs ir asmeninę maldą į Švč. Jėzaus Širdį:

³⁵ *Ibid.*, l. 148–148 rev.

³⁶ Kun. J. Pilka, Atsiminimai apie Arkivyskupą 1994 02 09, in: Birštono sakralinio muziejaus archyvas, rankraščio kopija, p. 2–3.

³⁷ Kiškis, *op. cit.*, p. 35.

Dieviškoji Jėzaus Širdie, vienydamasis su Tavimi kryžiaus ir mūsų altorių aukoje, / pavedu Tau šios dienos maldas, darbus, kentėjimus. / Aukuju Tau juos už šventąją Bažnyčią, prašydamas..... ir to, / kas šios dienos intencijoje pažymėta. / Trokštu pelnyti atlaidus, kokius šiandien galiu apturėti / ir aukuju juos už skaistyklės vėles.³⁸

Šia malda kun. Teofilus vienijasi su Išganytoju, siekdamas gėrio ir mirusiesiems, ir gyviesiems. Jo rankraštinė maldu knygelė parodo kunigo pastoracinį pasišventimą. Geruoju Ganytoju Rusijoje jam teko būti sudėtingu laikotarpiu. Nuo 1918 m. buvo ribojama religinė spauda. Laikotarpis nuo 1925 iki 1929 m. buvo kupinas įtampos. Arkivysk. Teofilių saugumo agentai mėgino verbuoti. Kun. Stanislovas Kiškis, perpasakodamas anuometinius pokalbius, atskleidžia kun. Teofiliaus drąsą ir tiesumą, kai jis pareiškia, jog jis – ne saugumo agentas ir informacijos apie kitus kunigus neatskleis³⁹. Nepavykus užverbuoti kunigo, surastas kitas būdas jį kontroliuoti. Kaimynystėje įkurdintas stačiatikių dvasininkas, privalėjęs kiekvieną savaitę pranešinėti apie kunigo Teofiliaus veiklą, žmones, kurie apsilanko bute⁴⁰. Tačiau ši įtampa tik grūdino ir vedė į kunigystės pilnatvę.

1929 m. vasario 9 d. vyskupas Antonijus Maleckis slapta Matulionį konsekruoja titulinio Matregos vyskupu. 1933 m. sugrįžęs iš Rusijos, vysk. Matulionis laikraštyje „Žvaigždė“ ragina plėsti Lietuvoje pamaldumą į Švenčiausiąją Jėzaus Širdį, kviesdamas kitų Europos valstybių pavyzdžiu visai Lietuvai pasiaukoti Išganytojo Širdies globai⁴¹. Šis kvietimas buvo įgyvendintas per I Eucharistinį Lietuvos kongresą 1934 m., kuriame arkivyskupas asmeniškai

³⁸ Leninopoli An. D. 1926 02 16 Sac. Theophilus Matulionis [Teofiliaus Matulionio maldaknygė. Rankraštis. 1926-02-16, Leningradas], in: Birštono sakralinio muziejaus memorialinis arkivysk. T. Matulionio rinkinys, BM-IV-47, l. 17.

³⁹ Kiškis, *Arkivyskupas Teofilus Matulionis*, Vilnius: Savastis, 2008, p. 49.

⁴⁰ Gaida, *op. cit.*, p. 26.

⁴¹ *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 157.

dalyvavo. Per kongreso atidarymą prof. Juozas Eretas kalbėjo, kad tautai, valstybei ir visam mūsų gyvenimui trūksta kilnaus kūrybiškumo, tad kongresu kviečiami visi artintis prie gyvybės šaltinio, idant nusipurte nuliūdima, atsitiesų ir būtų Didžiojo Kūrėjo įkvėpti kūrėjai.⁴² Vyriausias Eucharistinio kongreso komitetas tvirtina, jog kongresas religinio ir dorovinio pakrikimo laikais mokė visus mylėti vieni kitus, liautis visiems kovoti su visais, padėkoti savo meile ir nesąlygišku atsidavimu Kristui, kuris suteiks pagaudą, skatins labdaringus darbus, didins artimo meilę ir sušvelnins socialinę nelygybę⁴³.

Arkivysk. Teofilui svarbios brandinančios patirties teikė piligriminės kelionės. Tokia patirtimi ilgai gyvenama ir stiprinamas vidinis žmogaus gyvenimas. 1934 m. kovo 23 d. vykdamas į Romą, vysk. Teofilus pakeliui išsilaiipino Paduvos mieste ir pagerbė šv. Antano relikvijas. Pasimeldęs prie šventojo žemiškųjų palaikų tęsė kelionę į Romą⁴⁴. Romoje nepraleido galimybės pagerbti pirmųjų amžių krikščionių kankinių kapus šv. Kaliksto katakombose. Pirmaisiais amžiais, kai krikščionys buvo persekiojami, katakombose būdavo slapta švenčiama liturgija. Lankydamasis Romoje 1934 m. balandžio 1 d. vyskupas Teofilus dalyvavo šv. Jono Bosko paskelbimo šventuoju iškilmėse, keliavo į Turiną, kur pagerbė šventojo relikvijas. Šis šventasis vyskupui Teofilui buvo pažįstamas nuo vaikystės, kai tik mokėsi skaityti. Pirmoji biografų minima knyga, kurią skaitęs Matulionis, buvusi trumpa šv. Jono Bosko biografija. Šv. Jono Bosko meilė Eucharistiniam Jėzui ir Dievo Motinai Krikščionių pagalbai buvo labai artima ir vyskupui Teofilui.

1936 m. vyskupas Teofilus keliavo kaip piligrimas į Šventąją Žemę. Šią kelionę skatino asmeninis tikėjimas bei meilė Išgany-

⁴² Žr. Prof. dr. J. Eretas kalba per radio, atidarant kongresą, in: *Pirmojo tautinio Lietuvos Eucharistinio kongreso albumas*, Kaunas: 1936, s. p.

⁴³ Vyriausias kongreso komitetas, „Sveikinimo kalba Eucharistinio kongreso dalyviams“, in: *ibid.*

⁴⁴ Gaida, *op. cit.*, p. 54.

tojui. Yra žinoma, jog vyskupas aplankė Sinajaus kalno apylinkes, Jeruzalėje Alyvų kalną, Viešpaties kapo bažnyčią ir kitas Šventojoje Žemėje esančias su Išganytojo gyvenimu susijusias vietas. Šią kelionę priminė parsivežtas sienos kryžius. Įvairios smulkios devocionalijos buvo dovanojamos giminaičiams ir pažįstamiems ne tik Lietuvoje, bet siunčiama į Ameriką Šv. Kazimiero vienuolijos sesėms, kurios po viešnagės tapo artimomis bičiulėmis. Matulionis susirašinėjo su vienuolijos vyresniąja Dievo tarnaitė Marija Kupaite. Svarstė galimybę atidaryti viešbutį lietuviams piligrimams Jeruzalėje, kuris būtų didelė pagalba vykstantiems į šią šalį ir šią dieną. Deja, planas liko neįgyvendintas dėl pasaulyje įsisiūbavusio karo. Tačiau viena vysk. Teofiliaus lankymosi Jeruzalėje iniciatyva buvo įgyvendinta 1936 m. Tai Alyvų kalno „Tėve mūsų“ maldos tekstas sienelėje lietuvių kalba. Įspūdžiais apie kelionę į Šventąją Žemę Matulionis dalijosi ir su bičiuliais kunigais, ir su Vladimiro kameros kalniais, ir su artimaisiais.

Gyvendamas Lietuvoje, arkivysk. Teofilius nuvykdavo aplankyti ir pagarbinti Švč. M. Marijos Čenstachavoje, Aušros Vartų šventovėje, Šiluvoje, Pivašiūnuose ir kitose malonėmis garsėjančiose piligrimystės vietose. Taip pat jis lankėsi Kryžių kalne, Vilniaus kalvarijose. Daug šventumu garsėjančių vietovių jis aplankė, tad galima pagrįstai jį laikyti lietuvių piligrimų globėju.

Apsigyvenęs Kaune benediktinių vienuolyne, vysk. Matulionis arkivyskupo metropolito Skvirecko paprašytas ir įgaliotas vizitavo Kauno vyskupijos dekanatus bei savo mokymu drąsino tikinčiuosius grįsti gyvenimą artimu ryšiu su Išganytoju. 1937 m. liepos 31 d. vizituodamas Tytuvėnų parapiją, pabrėžė gyvo tikėjimo reikalingumą, kvietė liudyti savo tikėjimą aplinkiniams bei iškelė Šv. Dvasios vaidmenį tikinčiojo gyvenime⁴⁵. Tais pačiais metais su kanoniniu vizitu lankydamasis Skirsnemunėje, džiaugėsi, kad parapijos tikintieji aktyviai dalyvauja brolijų veikloje. Ataskaitoje

⁴⁵ Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1671, ap. 5, b. 486, p. 106.

išvardijęs visas brolijas ir jose dalyvaujančiųjų skaičių, pažymi, jog gausiausia Švč. Jėzaus Širdies Brolija⁴⁶. Kalbėdamas Kelmės parapijoje, iškelė Jėzų Kristų kaip svarbiausią ginklą kovoje su pikta dvasia, pavadinęs Jį „atsparos tašku“. Kelmės tikintieji Ganytojo vadinti kitiems tikintiesiems „pavyzdžiu“, nes dažnai priima Švenčiausiąjį Sakramentą⁴⁷. Vis dėlto daugiausia pamaldumo į Švenčiausiąją Jėzaus Širdį atsiskleidžia jo ganytojiniuose laiškuose.

1943 m. gegužės 12 d. pirmajame pastoraciniame laiške Kaišiadorių vyskupijos tikintiesiems Matulionis, suminėjęs karo metų negandas, moralinio žmonių gyvenimo nuosmukį, priminęs tautos pasiaukojimą Švč. Jėzaus Širdžiai, iškelė pasitikėjimo Dievu bei maldos svarbą. Ypač pabrėždamas Atgailos ir Eucharistijos dažną sakramentų praktikavimą, sako: „Širdis, kuri iš meilės žmonijai praliejo savo kraują iki paskutinio lašo, kuri Švenčiausiąjame Sakramente ta pačia meile mums plaka, ji laukia mūsų maldų ir nori mus išklaudyti, mūsų maldavimus patenkinti“⁴⁸. Taigi pamaldumas Išganytojui ganytojo laiške atsiskleidžia kaip pats svarbiausias žmogaus malonių šaltinis, turintis apčiuopiamą sakramentinę išraišką. Šiame laiške arkivysk. Teofilus atsiskleidžia kaip atsakingas ganytojas, siekiantis uždegti tikinčiuosius artimai bendrauti su Išganytoju. 1943 m. rugsėjo 16 d. rašytame pastoraciniame laiške vyskupas vėl ragina „sujaudinti Dieviškąją Jo Širdį, kad ji meilingai pažvelgtų“, t. y. surengti Atgailos dieną parapijoje, melstis ir aukoti Šv. Mišias. 1943 m. gruodžio 9 d. ganytojiniame laiške ypač išplėtojama tautos pasiaukojimo Švenčiausiajai Širdžiai tema. Vyskupas, priminęs tautos pasiaukojimą Švč. Jėzaus Širdžiai 1934 m. birželio 29–30 d., rašo: „Nuo pasiaukojimo dienos mūsų valstybė yra Geriausios Jėzaus Širdies nuosavybė: mes visi esame Jo, o Jis – mūsų. Iki šiam laikui Lietuva buvo vadinama „Marijos

⁴⁶ *Ibid.*, p. 88.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 79. Minima, kad per 1936 m. išdalinta 62 000 komunikantų.

⁴⁸ *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 11.

žeme“, nuo liepos 1 d. 1934 m. mes galime vadintis ir „JĖZAUS ŠIRDIES TAUTA“⁴⁹. Šis maldingumas vyskupo vadinamas šiuolaikiška tvirto tikėjimo, prisirišimo prie Jėzaus išraiška. Vyskupo raginimas visus tikinčiuosius iškilmingai paaukoti Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai išreikštas 1943 m. gruodžio 9 d. ganytojiniame laiške. 1943 m. rugsėjo 24 d. bendraraščiu vyskupijos kunigams vysk. Teofilus siūlo surengti parapijose atgailos dieną už taiką ir tėvynę, aukoti šv. Mišias *voriva SS. Cordis Jesu*. Po šv. Mišių ganytojas dar pasiūlo melstis Švč. Jėzaus litanija⁵⁰.

Arkivysk. Matulionį pažinoję žmonės mini jo dažną raginimą mylėti Dievą, Švč. Jėzaus Širdį. Tai ypač akivaizdu, skaitant arkivysk. Teofiliaus laiškus. Laiške iš Vladimiro kalėjimo 1948 m. vyskupas visus artimuosius paveda Švč. Išganytojo Širdžiai⁵¹. Iš Potmos invalidų namų 1954 m. laiške savo sunkiai sergančiam broliui Juozui vyskupas rašo, kad kasdien meldžiasi Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai: „prašau ir prašysiu Jėzaus širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio sveikata“⁵². Rašydamas iš tremties Mordovijoje ir ilgėdamasis Tėvynės, pareiškia savo viltį apie palaidojimą Lietuvoje, prašo artimuosius melstis Švč. Jėzaus Širdžiai, kad jo svajonė išsipildytų⁵³.

Arkivyskupo bičiulis vysk. Boleslavas Sloskānas, taip pat pastebėjęs arkivysk. Teofiliaus maldingumo praktikas, rašo: „Jo dvasinis gyvenimas sruveno iš šios misterijos (Švenčiausiosios Jėzaus Širdies). Pastatydino jis šventovę, dedikuotą Švenčiausiajai Širdžiai, bet kartu pastatydino daug dvasinių Švenčiausios Širdies šventovių žmonių sielose. Aš pažįstu sielas, kurios jo dėka atsivertė iš kasdienio gyvenimo į tikrą šventumą. Tos sielos (žmonės) man tvirtino, kad

⁴⁹ *Ibid.*, p. 15–17; Kaišiadorių kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 2, p. 7.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 6.

⁵¹ *Ibid.*, p. 263, 266.

⁵² *Ibid.*, p. 253.

⁵³ Kiškis, *op. cit.*, p. 187.

už savo atsivertimą ir meilę Švenčiausiajai Širdžiai jie esą dėkingi vyskupui Teofilui Matulioniui.⁵⁴

Tačiau arkivysk. Teofilus praktikavo ne vien maldingumą Švč. Jėzaus Širdžiai. Dievo artumą patyręs nelaisvės ir priespaudos metu Rusijoje, Lietuvoje ima rūpintis derama dievogarba, ypač Švenčiausiojo Sakramento.

EUCHARISTINIO PAMALDUMO BRUOŽAI

Nuo 1936 m. apsigyvenęs Kauno benediktinių vienuolyne vysk. Teofilus rūpinasi jam patikėta šventove. Šioje bažnyčioje dirbdamas atsiskleidė kaip didis Švč. Sakramento garbintojas. Anot vyskupo amžininkų, jis labai pamaldžiai ir gražiai aukodavo šv. Mišias, žiūrėjo bažnyčios švaros ir tvarkos⁵⁵. Čia 1938 m. jam kilo sumanymas bažnyčioje įrengti nuolatinę Švenčiausiojo Sakramento adoraciją bei tokiu būdu paminėti krikščionybės Lietuvoje 550 metų jubiliejų ir Lietuvos nepriklausomybės 20-metį. Per adoraciją žmogus širdies gilumoje įžengia į bendrystę su Eucharistijoje įsikūnijančiu Viešpačiu, kuris Monstrancijoje paveda mums save ir prašo mus vienytis su Juo, su Jo prisikėlusiu Kūnu.⁵⁶ Nuolatinė adoracija – tai tikėjimo gyvenimo židinys. Dėl to paminėti krikščionybės įvedimo jubiliejų įkuriant Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčioje nuolatinę adoraciją buvo originali ir moderni iniciatyva to laiko Lietuvoje.

Arkivysk. Matulionis tuo reikalu subūrė komitetą, pasitelkęs Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus specialistus, suorganizavo konkursą šventovės interjerui sutvarkyti. Konkurso laimėtojas scenografas Liudas Truikys drauge su vyskupu meniškai ir rūpes-

⁵⁴ Gaida, *op. cit.*, p. 205.

⁵⁵ Kiškis, *op. cit.*, p. 71.

⁵⁶ Plg. Pop. Benedict XVI, Meeting with the members of the Roman Clergy, 2006 03 02/http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20060302_roman-clergy.html. Tikrinta 2009 m. balandžio 5 d.

tingai derino sakralumo ir rimties kupino interjero sprendimus. Atsisakę trijų altorių presbiterijoje, įrengė vieną centrinį altorių ir už jo stovintį kryžių su Nukryžiuotojo skulptūra. Tokiu būdu Eucharistija susiejama su Išganytojo auka ant kryžiaus. Viešpaties kančia akcentuojama dar kartą altoriaus antipediumo centre skulptūriniu Išganytojo veidu⁵⁷. Arkivyskupo Teofiliaus siūlymu į virš presbiterijos arkos suprojektuotą Švč. Sakramento reljefinį simbolį interpretas Švč. Jėzaus Širdies simbolis.

1940 m. liepos 19 d. Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčioje pradėta nuolatinė Švenčiausiojo Sakramento adoracija – iškalbingiausias vyskupo Eucharistinio pamaldumo pavyzdys. Dokumente, kuriuo misijoms Rusijoje užsakomos šv. Mišių taurės, minimas ant taurių išgraviruoti skirtas užrašas lietuvių ir lotynių kalbomis: „Pro memoria in itii Perpetuae Adorationis in ecl. S. Nikolai Kaunas 1940 m. 19. VII“, „Amžinos Švenč. Sakramento Adoracijos šv. Mikalojaus bažn. Kaune pradžia prisiminti 1940 m. 19. VII“⁵⁸. Nuolatinės adoracijos įkūrimą vysk. Matulionis įamžino 1941 m. birželio 22 d. rengtame sąrašė.

Reikia nepamiršti, kad šv. Mikalojaus bažnyčios pritaikymas nuolatinėi Jėzaus Eucharistijoje adoracijai vyko keletą metų nuo 1938 m. Įdomu, kad viename savo laišku 1954 m. birželio 10 d. bičiuliui dvasininkui vyskupas išsitarė, jog kunigo atliktas bažnyčios remontas tarsi paliudija jo dvasinio gyvenimo gyvumą⁵⁹. Ši mintis puikiai dera ir pačiam arkivysk. Teofiliiui.

1938 m. vysk. Matulionis buvo paskirtas vadovauti lietuvių delegacijai į tarptautinį Eucharistinį kongresą Vengrijoje, Budapešte. Ruošdamasis kelionei, parašo kunigams aplinkraštį, kuriuo

⁵⁷ Laima Šinkūnaitė, „Liudo Truikio sakralinė kūryba Kauno bažnyčiose“, in: *Liudui Truikiui – 100*, sud. Radvilė Racėnaitė, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2005, p. 82–83.

⁵⁸ Vyskupo T. Matulionio aplinkraštis Kauno arkivyskupijos kunigams, in: Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas, b. 477, s. p.

⁵⁹ Gaida, *op. cit.*, p. 275.

ragina parapijose žadinti pamaldumą į Eucharistinį Jėzų ir kongreso dienomis Lietuvos parapijose sakyti Eucharistijai skirtus pamokslus, šv. Mišias aukoti prie išstatyto Švč. Sakramento, išlydėti piligrimus.⁶⁰

Savo giliai pagarbų santykį Eucharistiniam Jėzui vysk. Matulionis parodė kraustydamasis gyventi į Kaišiadorių vyskupijos kuriją 1943 m. Kurdamasis vyskupo rūmuose, koplyčią perkėlė į patį erdviausią – svetainės kambarį, šalia savo buto⁶¹. Pagarbus santykis su Eucharistiniu Jėzumi būdingas vyskupui ir kalinimo vietose. Vysk. Matulionis, kalinamas Potmos invalidų namuose, rūpinosi Eucharistijos saugumu, Švenčiausiąjį Sakramentą nešiodavęs su savimi⁶².

Vysk. Matulionio nuostata dėl Eucharistinio pamaldumo išsakyta 1943 m. gegužės 12 d. laiške Kaišiadorių vyskupijos tikintiesiems: „Išganytojas laukia [...], kad Eucharistijoje esąs Jėzus būtų tikinčiųjų karštai mylimas, per šv. Komuniją į širdis kuo dažniausiai kviečiamas, altoriaus tabernakulyje nuolat gyvenąs dažnai lankomas“⁶³. Čia išryškėja, jog vyskupas išskiria šio pamaldumo esminius elementus: mylintis Dievas ragina tikintįjį į meilę atsakyti savo meile, kurios išraiška yra malda, asmenišką Jo priėmimas bei pagarbinimas tyloje.

1943 m. rašytame ganytojiniame laiške, skirtame pasiruošti Lietuvos II Eucharistiniam kongresui, išryškėja Jėzaus Širdies ir Eucharistinio pamaldumo glaudi vienybė. Vyskupas teigia, jog meilė Švč. Jėzaus Širdžiai sužadina meilę Eucharistijoje esančiam Išganytojui, pagilina tikėjimą ir pasitikėjimą⁶⁴.

⁶⁰ Plg. Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas, b. 476.

⁶¹ Birštono sakralinio muziejaus archyvas, Mons. V. Sidaro byla, 2006 m. spalio 15 d.

⁶² Kiškis, *op. cit.*, p. 161.

⁶³ *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 9, 17.

⁶⁴ Plg. 1943 m. gruodžio 9 d. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio ganytojinis laiškas, in: *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 16.

Anot benediktinės ses. Agnietės, pats vysk. Matulionis liudijo savo meilę Išganytojui, dažnai adoruodamas Švenčiausiąjį Sakramentą Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Jo gili bei rami laikysena adoracijos metu leido aplinkiniams suprasti jį esant laimingiausią šalia Dievo altoriaus, o bažnyčioje susibūrusius tikinčiuosius skatino gilesnei maldai⁶⁵.

Todėl, kalbant apie vysk. Matulionio eucharistinį pamaldumą, paminėtinas jo išskirtinis dėmesys maldai. Malda, žmogaus su Dievu bendrystės išraiška, stiprina ir vidinius arkivyskupo apsisprendimus bei ryžtą. Artėjant sovietinei okupacijai ir turėdamas galimybę emigruoti iš Lietuvos, vyskupas sąmoningai pasirinko likti su savo ganomaisiais Lietuvoje, sakydamas: „Aš nebijau persekiojimo. Kai meldžiuosi, aš nieko nebijau“⁶⁶. Vysk. Matulionis pirmajame savo ganytojiniame laiške 1943 m. gegužės 12 d., remdamasis Šv. Rašto mokymu apie maldą (*Lk* 11, 9; *Jn* 16, 23; *Jn* 15, 5), cituodamas šv. Bernardą: „kas moka gerai melstis, tas moka gerai gyventi“, maldą iškelė kaip svarbią laimingos visuomenės sąlygą⁶⁷. Maldos ir atgailos tema ypač vyskupo gvildenama 1943 m. rugsėjo 16 d. ganytojiniame laiške: „Nors, Brangiausieji, „daug gali nuolatinė teisiotojo malda“ (Jok. 5, 16), nors malda „Pereina per debesis“ (Ekl. 35, 2), nors Išganytojo yra pažadėta – „Ko tik meldamies prašysite, tikėkite, kad gausite“ (Mk. 11, 24), tačiau atsiminkime to paties Išganytojo grasinimą – „Jei nedarysite atgailos, visi pražūsitė“ (Lk. 13, 5)“⁶⁸.

Pamaldumas Eucharistiniam Jėzui, skiepytas arkivyskupo, neprarado aktualumo praslinkus ir šešiams dešimtmečiams. Vatikano II Suvažiavimo dokumentai apie Eucharistijos adoravimą, kontempliavimą ir šventimą kalba kaip apie Bažnyčios gyvenimo

⁶⁵ Plg. Gaida, *op. cit.*, p. 212.

⁶⁶ Kiškis, *op. cit.*, p. 194–195.

⁶⁷ Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 2, p. 1–2.

⁶⁸ 1943 m. rugsėjo 16 d. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio ganytojinis laiškas, in: *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 14.

viršūnę ir versmę⁶⁹. Eucharistinis pamaldumas yra aktualus šiandienos kunigų formacijai. Lenkų teologas Wojciechas Kalinowski, 1995 m. atlikęs sociologinį pastoracinį tyrimą, nustatė, kad norint sustiprinti kunigų pašaukimą, svarbu akcentuoti ryšį su Kristumi. Dvasininkai sutinka, kad tinkamai pasirengus ir deramai švenčiant Eucharistiją, praktikuojant asmeninę malda, vaisingai išgyvenamas pašaukimas ir kunigiškoji tarnystė⁷⁰.

KLUSNUMAS DIEVO VALIAI

Šv. Tomas Akvinitis į Dievą kreipdavosi nuostabia malda: „Mano Dieve, duok man šviesos, kad pažinčiau Tavo šventą valią, ir duok man jėgų, kad ją išpildyčiau“⁷¹. Apaštalas Paulius ragina nebūti neprotingiems, bet suprasti Viešpaties valią (*Ef* 5, 17). Pasak jau minėto Buberio, žmogus, vadovaudamasis Dievo valia, išreiškia savo tikėjimą, kitaip sakant, tikintysis gyvena Dievo laiku⁷². Didysis Bizantijos teologas Maksimas Išpažinėjas teigia, kad žmogiškoji valia sukurta linkti sinergijos su Dievo valia link. „Tokia gi Dievo valia – jūsų šventėjimas“ (*1 Tes* 4, 3). Popiežius Benediktas XVI pastebi, jog žmogus, kurio valia derinama prie Dievo valios, pasiekia pilnatvę⁷³. Rinktis Dievą ir jo valią pasaulio ir jo galybių atžvilgiu yra tas pats kas liudyti tiesą. „Žmogus tampa tiesa, tampa savimi, kai tampa atitinkančiu Dievą. Tada jis pasiekia savo tikrąją esmę“⁷⁴.

⁶⁹ Pastoracinė konstitucija apie liturgiją *Sacrosanctum concilium*, 10-12, in: *Vatikano II Susirinkimo dokumentai*, Vilnius, 1998.

⁷⁰ Wojciech Kalinowski, „Kunigų pastoracijos ateitis“, *Soter*, Nr. 16, Kaunas: VDU leidykla, 2005, p. 216.

⁷¹ Поль Аббат, *Замысел Божий и чудеса Его милосердной любви*: Изложение христианского вероучения, Брюссель: Жизнь с Богом, 1990, с. 12.

⁷² Бубер, *op. cit.*, с. 243.

⁷³ Joseph Ratzinger/Benediktas XVI, *Jėzus iš Nazareto*, d. 2: Nuo įžengimo į Jeruzalę iki prisikėlimo, iš vokiečių k. vertė Gediminas Žukas, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011, p. 131.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 155.

Vyskupas savo laiškuose iš Mordovijos dažnai išreiškia savo valios vienybę su Dievo valia: „Būk valia Tavo!“ Visišku pasivedimu vykdyti Dievo valią išreiškiama priklausomybė Dievui, kartu tai yra nuolankumo dorybės ryškiausias bruožas⁷⁵. Tokia vyskupo Teofiliaus nuostata kančios akivaizdoje parodo, kad jis gyveno prasmingai ir buvo arti Išganytojo savo nuostatomis, nes suprato, kad savo klusnumu bendradarbiauja su Kristaus kryžiaus klusnumu.

Arkivysk. Matulionio pasivedimas Dievo valiai buvo maldos su Šv. Raštu rezultatas. Ne kartą kratų metu kalėjime iš vysk. Teofiliaus buvo konfiskuota Evangelijų knyga. Arkivysk. Matulionis, pasak amžininkų, savo ramybės dovaną priskyrė Dievo gailestingumo malonei⁷⁶. Pasivedimas Dievo valiai rodo, kad arkivysk. Matulionis visiškai pasitiki Dievu ir priima visus gyvenimo iššūkius kaip Dievo jam skirtus ir naudingus išganymui.

Mistikas Johannes Eckhartas sako, kad tik geriausiai savo protą įvaldžiusieji ir juo pasinaudojantys pažįsta tikrąją ramybę ir turi širdyje Dangaus karalystę. Kas tikrai nori tai pasiekti, pirmiausia turi sujungti su Juo visus savo siekius, mintis, troškimus ir gebėjimus, kad niekas kitas žmoguje negalėtų įsigalėti. Valia tampa tobula ir teisinga, kai ji nesusijusi su savuoju „Aš“, bet išėjusi iš savęs ir perkeista į Dievo valią. Su tokia valia tu gali viską⁷⁷. Didžioji paguoda Dievo draugams, – rašo Eckhartas, – yra norėti to, ko nori Dievas. Iš tiesų atsisakę savo valios visuose dalykuose galime daug pasiekti Dievo labui. Tobula ir teisinga valia gali būti tik tada, kai esame visiškai įsilieję į Dievo valią ir nebeturime savo valios. Kuo labiau kas nors tai pasiekia, tuo labiau ir tikriau jis įsišaknija Dieve⁷⁸.

⁷⁵ Plg. Kazimieras Aloyzas Matulaitis, *Dorybės*, Chicago, Ill.: Draugas, 1940, p. 108.

⁷⁶ Amleto G. Cicognani, „Šventas žmogus ir tikėjimo kankinys“, in: Gaida, *op. cit.*, p. 221.

⁷⁷ Johann Eckhart, *Traktatai ir pamokslai*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 19–20, 23.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 26–27.

1945 m. arkivysk. Matulionis rašė apie Dievo teikiamą paguodą sunkumuose Lietuvos TSR vyriausybei skirtame memorandume: „žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau tikėjimui reikia ir geros valios, pasiruošimo, auklėjimo, ištvermės. [...] Kol tikintis žmogus gyvas, jam rūpi religiniai – dvasiniai reikalai. Nėgana to: sunkesniais gyvenimo momentais tie reikalai žmogui yra didžiausia paguoda ir atrama, padedanti nugalėti sunkumus“⁷⁹.

GAILESTINGUMO ŽMOGUS

Atrodo, kad vyskupas Teofilius žinojo apie šv. Faustinos regėjimus. Grįžęs iš Solovkų ir kitų koncentracijos stovyklų, gyveno Lietuvoje nuo 1933 m. ir aktyviai domėjosi visomis Bažnyčios aktualijomis, net ir privačiais apreiškimais Lietuvoje. Maža to, jis aktyviai siekė gilintis į regėjimus patyrusiųjų asmenybes. Privačiam pamaldumui užsakyta Gailestingoji Jėzaus paveikslo kopija apie 1937 m. rodo, kad arkivysk. Matulionis brangino ir vertino ses. Faustinai skirtą apreiškimą kaip savalaikį visos Dievo Bažnyčios turta.

1956 m. sugrįžęs iš Rusijos kalinimų ir tremties, apsigyvenęs Lietuvoje, arkivysk. Teofilius Matulionis rašo popiežiui, prašydamas paskirti vyskupu pagalbininku kan. Vincentą Sladkevičių. Šis arkivyskupo laiškas persmelktas nuolankiu atsidavimu šventajam Tėvui ir dėkingumu Dievui už visa tai, ką jis patyrė gyvenime. „Dievo geraširdiškiausiu gailestingumu jau pasiekiau aštuoniasdešimt ketverius amžiaus metus“⁸⁰, – rašo žmogus, kuris buvo sekamas daugiau nei penkiasdešimt metų, nuo 1909 m. iki gyvenimo pabaigos 1962 m.

Paminėtinas vienas iškalbingas įvykis, kurį arkivysk. Matulionis išskiria kaip įsimintiniausią patirtį iš kalinio gyvenimo. Tai susiję

⁷⁹ *Ibid.*, p. 101.

⁸⁰ 1956 m. rugpjūčio 29 d. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio laiškas Šventajam Tėvui, in: *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 77.

su tardytojo poelgiu. Vieno naktinio tardymo metu Leningrado kalėjime vysk. Teofilus su gailėsčiu atsiprašė tardytojo, kad nieko daugiau negalys pasakyti ir vargina tardytoją, kuris galėtų būti su šeima namie ir miegoti... Toks kaliniui tardymo metu nebūdingas elgesys turėjo giliai paliesti žiaurumu pasižymėjusį tardytoją (pavardė Pauker). Kito naktinio tardymo metu jis pasiūlė savo sumuštinį, sakydamas: imk, nes dažnai esi alkanas. Žinoma, tai galėjo būti būdas suartėti su apklausiamuoju, idant lengviau išgautų reikiamą informaciją. Nežinome, kokie buvo tikrieji šio įvykio motyvai, tačiau žinome, kad arkivysk. Matulioniui jis paliko neišdildomą įspūdį⁸¹. Jis puikiai suvokė, kaip Dievo gailestingumas pakeičia net labiausiai užkietėjusį žmogų. Viešpaties malonei nesunku sutraiškyti akmenį, kad viduje atrastų slypintį deimantą.

Patyręs Dievo meilę ir Jo gailestingumą, apaštalas negali tęsti senojo gyvenimo. Arkivysk. Teofilus, patyręs gailestingą Dievo malonę grįžti gyvam į tėvynę, ėmė siekti įgyvendinti misionierišką užmojų apaštalausti Rusijos katalikams. Tai buvo ne vien troškimas, bet realūs rūpesčiai ir veiksmai.

Sugrįžęs iš Rusijos įkalinimų ir lankydamasis Marijampolėje, vysk. Matulionis teigia: „pirmas ir didžiausias mūsų noras yra grįžti Rusijon ir darbuotis ten tarp tikinčiųjų, kurie taip labai buvo prisirišę prie savo dvasininkų. Tą savo pasižadėjimą mes tuoj pat ir įvykdysim, kai tik ten pasikeis aplinkybės“⁸². To meto savaitraščio „Šaltinis“ straipsnyje aprašomas Teofiliaus širdies skausmas prisimenant žūvančią tautą. Arkivysk. Matulionis pasiryžęs vėl ten grįžti, kai tik bus galima, nors reikėtų ir gyvybę paaukoti. Apie savo persekiotojus kalba su užuojauta.

Padėti katalikams Rusijoje vysk. Teofilus angažavosi pirmiausia dėl to, kad jautė atsakomybę už juos kaip Mogiliovo

⁸¹ Kiškis, *op. cit.*, p. 169.

⁸² „T. Matulionio Marijampolėje lankymosi proga“, *Šaltinis*, Marijampolė, 1933, Nr. 49, p. 723.

vyskupo augziliaras. Taigi vos ištrūkęs iš mirties koncentracijos stovykloje gniaužtų ir apsigyvenęs Kaune nuo 1936 m. jis imasi įvairių darbų: renka panaudotus liturginius rūbus, knygas, indus. Kauno arkivyskupijos archyve išliko tuos darbus liudijantys dokumentai: čekiai, finansinės ataskaitos nuorašai. Atnaujina, restauruoja, užsako spausdinti rusų kalba maldingus lapelius, vadovauja klierikų, kurie domisi misijomis, būreliui Kauno kunigų seminarijoje. Jis rašo oficialius užklausimus tuometinei vokiečių vadovybei, siekdamas gauti leidimą vykti į Rusiją tarnauti ten Dievui ir žmonėms.

Tai realūs apaštalo meilės, atsakomybės už patikėtas pareigas, siekio būti naudingam Bažnyčioje darbai. Čia išryškėja tiesa, jog patyrus gailestingumą, reikia juo džiaugtis ir dalintis su kitais. Arkivysk. Teofilus beveik dvejus metus keliauja po Jungtinės Amerikos Valstijas, lanko lietuvių parapijas, pasakoja apie savo tarnystę Rusijos krikščionims. Šie susitikimai buvo labai paveikūs, paliko didelį įspūdį, nes kankinys Teofilus, pateikdamas tikrus faktus, gyvai pasakojo apie tikinčiųjų patiriamus sunkumus ir rūpesčius. Jis nereiškė pykčio tuometinei Bažnyčią persekiojančiai bolševikų valdžiai. Buvo ganytojas, kuriam rūpėjo sielos bei pagalba joms.

Arkivysk. Matulionis gailestingumo darbus dirbo gelbėdamas ne tik sielas, bet ir kūną. Galima numanyti, jog augdamas didelėje šeimoje buvo patyręs įvairių nepriteklių. Petrograde Pirmojo pasaulinio karo metais statant Švč. Jėzaus Širdies šventovę, susidūrė akis į akį su maisto trūkumu bei parapijiečių gerumu. Parapijos klebonui jie dovanodavo savo šeimoms skirtas maisto korteles. Rusijoje vis dažniau būdavo suimami kunigai, ir laisvėje likęs kunigas rūpinosi siųsti maistą į kalinimo vietas, dažniausiai ne savo vardu. Iš laiškų giminaičiams aišku, kad ir pačiam kankiniui vyskupui laiškai, siuntiniai su maistu buvo ryšio su artimaisiais ir kolegomis priminimas ir brangi parama. Tai jis priskyrė Dievo ir artimųjų gerumui.

ARKIVYSKUPO MEILĖS DIEVUI RAIŠKA PER MEILĘ ARTIMUI

Ganytojo pareiga rūpintis pačiais mažiausiais arkivysk. Teofilui buvo artima ir laisvės dienomis, ir kalinimo metu.

Arkivyskupo tarnas Skopas savo atsiminimuose apie vysk. Matulionį rašo, kad sugrįžęs iš Amerikos (1936 m.) Šv. Mikalojaus bažnyčios rektorius vysk. Matulionis prisiėmė „pareigą kiekvieną penktadienį duoti išmaldą apie ketvirtą valandą po pietų. Prisirinko didžiulė eilė kaip sakoma elgetų. Vyskupas dalina vieną penktadienį pinigų ir kitą penktadienį ir vis eilė nesibaigia (ubagų) pavargėlių. Mat pasirodė, kad eina po du, tris, keturis kartus išmaldos tie patys“⁸³. Tai sužinojęs vyskupas davė išmaldą antrąkart atėjusiam, tačiau nusijuokęs pasakė kitą kartą po du kartus neiti. Iš šių aplinkybių išryškėja meilė vargstantiems žmonės ir atlaidumas suklydusiems. Vis dėlto vyskupas pamoko gero elgesio norintį jį apgauti. Šie labdaros penktadieniai, anot Skopo, truko neilgai, nes jais ėmė naudotis ne tik katalikai, bet ir žydų tikėjimo žmonės. Vyskupas tuomet įvedė praktiką ateiti išmaldos su savo klebono rekomendacija. Užeidavo žmonės pasiskolinti ir pinigų, kuriuos ne visada gražindavo.⁸⁴

Vienam užsukusiam vargo prispaustam žmogui jis pasiūlė savo drabužių, net savo seną sutaną, kad stokojantis pasisiūdintų šiltą rūbą. Vysk. Teofilus gailėjo karo ir kitų nepriteklių išsvargintų žmonių. Anot ses. Agotos Misiūnaitės, ilgametės vyskupo šeimininkės, vyskupas nepaprastai kuklus, labai geros širdies: kaliniams siūsdavo maisto, šelpdavo pinigais visus elgetas, kurie tik kreipdavosi⁸⁵.

Ypatingas arkivysk. Matulionio meilės artimui veiksmas buvo paslėpta ir išgelbėta iš žydų geto Estera Elinaitė⁸⁶. Kauno gete

⁸³ S. Skopas, „Apie vyskupą T. Matulionį. Atsiminimai. 1965 03 16. Londonas“, in: Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 3, l. 3.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Gaida, *op. cit.*, p. 155.

⁸⁶ Žr. Estera Elinaitė, „Ar tu būsi mano mamytė?“, in: *Išgelbėti bulvių*

gyveno apie 5000 vaikų, iš jų gyvų liko 300 ir Estera – viena jų. 1943 m. spalio 26 d. šią trejų metų amžiaus mergaitę mama išvedė iš geto, iš pradžių nuvedė į Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės namus, bet po kurio laiko mergaitė buvo atvesta į benediktinių vienuolyną. Arkivysk. Matulionio nurodymu buvo nuspręsta ją iš pradžių paslėpti Kauno benediktinių vienuolyne, bet vėliau dėl saugumo, kad vokiečiai tikrindami vienuolyną mergaitės nesurastų, ją pervežė į Čiobiškio vaikų namus. Čia auklėtojomis dirbo taip pat benediktinės. Kiek vėliau iš vaikų namų ji buvo pervežta ir paslėpta Kaišiadorių bažnyčios varpinėje. Tokiu drašiu elgesiu vysk. Matulionis ir benediktinių vienuolyno vyresnioji ses. Liucina (Rozalija Rimšaitė) išsaugojo penkis žydų kilmės vaikus. Šioje istorijoje esama dar vieno svarbaus epizodo. Kaip pasakoja pati Estera, pasiimti vaiko atvykusiai motinai vysk. Matulionis rūpestingai pasiūlė nakvynę kurijoje, o kitą dieną išleido vykti į Čiobiškį, kur augo mergaitė. Vyskupas ypač pabrėžė Esteros gabumus muzikai, ragindamas juos ugdyti. Motina pažadą leisti mokytis muzikos įvykdė, ir Estera nuo 5 metų ėmė mokytis Kauno aukštesniojoje muzikos mokykloje. Debiutavo devynerių metų. Studijavo Maskvos konservatorijoje. 1973 m. Estera emigravo į Izraelį, vėliau tapo žymia pianiste ir gyveno Šveicarijoje⁸⁷.

Gėrio darymas artimui yra Dievo meilės pasekmė. „Tikras maldingumas yra lankyti našlaičius ir našles jų sielvarte ir sergėti save nesuteptą šiuo pasauliu“ (*Jok 1, 27*). Savo atsiminimuose 1954 m. anglas Frankas Kelly, kalbėjęs Vladimiro kalėjime su vysk. Matulioniu, aprašė jaudinantį įvykį, atskleidžiantį jo meilę artimui. Susirgęs Kelly draugas Hunoldas kalėjimo kameroje labai blaškėsi. Tuomet vysk. Teofilus priėjo prie ligonio, atsisėdo ir labai tyliai meldėsi, ir buvo ramu. Abu visą naktį praleido prie ligonio budėdami. Šis

maišuose. 50 Kauno geto vaikų istorijų, sudarytojai Solomonas Abramovičius ir Jakovas Zilbergas, Vilnius: Šiaurės Jeruzalė, 2014, p. 269–277.

⁸⁷ *Ibid.*

įvykis paskatino Franką Kelly artimiau bendrauti su vysk. Matulioniu ir jį prižiūrėti⁸⁸. Vladimiro kalėjime vysk. Matulionis kaliniui, kalinčiam toje pačioje kameroje, atidavė savo šilčiausią megztinį. Kai kamerą vėdindavo, vyskupas šalia atviros orlaidės šaldavo, tačiau paskolino šilto drabužio neprasė grąžinti⁸⁹.

Vysk. Matulionio puoselėta artimo meilė ryški ir jo kaip Kaišiadorių vyskupo veikloje. 1946 m. vasario 26 d. Kaišiadorių vysk. Matulionis, siunčiamame laiške Saugumo liaudies komisarui išvardijęs sovietinių pareigūnų savivaliavimo bažnyčiose, klebonijose atvejus, reikalauja išsiaiškinti aplinkybes, apsaugoti Bažnyčią ir tikinčiuosius, sugrąžinti areštuotus 7 kunigus ir leisti grįžti prie ramaus pastoracijos darbo⁹⁰. Vyskupas ragina tikinčiuosius remti suimtus ir nuteistus kunigus, paskiriant iš buvusių jų parapijiečių rinkliavų 2/3 lėšų. Ši meilės artimui iniciatyva buvo paskatinta laiko sąlygų ir susidariusios situacijos.

Vysk. Matulionis buvo nepaprastai ramus, paslaugus, dosnus (tremtyje dalydavęsis tabaku ir siuntiniais). Iš arkivyskupo artimo meilės darbų neabejotinai atsiskleidžia giliai kentėjusi ir artimą mylėjusi siela. Antai 1956 m. balandžio 19 d. laiške iš Potmos invalidų namų jis rašo: „Kur mūsų brolių lietuvių nėra! Nemalonus likimas išblaškė po platų pasaulį. Belieka maldauti Viešpatį, kad duotų visiems malonę išverti, paguodą ir kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę pas savuosius“⁹¹.

Žvelgiant į arkivysk. Teofilų Matulionį krenta į akis visų pirma didžiadvasiškumas, polinkis pasiaukoti dėl kilnių tikslų, nuolan-

⁸⁸ Plg. Pr.[anas] Gaidamavičius [Gaida], „Arkivyskupą T. Matulionį palydint. Mirė Lietuvos Jobas“, *Aidai*, 1962, Nr. 8 (spalis), prieiga per internetą: www.aidai.eu, tikrinta 2017 m. kovo 30 d.

⁸⁹ Juozo Armonaičio interviu, Kaunas, 2008 06 12, autorės archyvas.

⁹⁰ „Kaišiadorių vyskupo raštas Saugumo liaudies komisarui, 1946 m. vasario 26 d.“, in: *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 142–143.

⁹¹ Gaida, *Nemarus mirtingasis*, p. 327.

kumas tarnaujant kitiems. Teofiliaus elgesys buvo tolygus – jis nereaguodavo spontaniškai į išorinius dirgiklius, kontroliavo savo žodžius, elgesį. Jis drąsiai elgėsi ypatingomis situacijomis ir kasdienybėje. Kunigą Teofilijų gerai pažinodamas, graikų unitų egzarchas šv. Leonidas Fiodorovas (1879–1935) pavadino jį visais atžvilgiais pavyzdiniu kunigu⁹².

Kunigo askezė buvo žinoma tik labai artimiems bičiuliams kunigams. Potmos invalidų namuose 1954 m., būdamas labai silpnos sveikatos, vyskupas Teofilius pasninkauja dar ir šeštadieniais. Atvykęs prel. Povilas Pukys tampa dvasiniu vyskupo vadovu ir pasninką jam uždraudžia⁹³. Arkivyskupas praktikavo nusižeminimo dorybę. Paskutiniaisiais gyvenimo metais jis Atgailos sakramentą praktikavo kiekvieną savaitę. Anot prel. Jono Jonio, arkivysk. Matulionis dažnai mėgdavęs sakyti: „Dieve, būk man gailestingas“⁹⁴.

Kartais atrodo, kad kalėdamas vyskupas neatliko nieko nepaprasto, tik iš meilės Dievui tobulai vykdė savo pašaukimo pareigas. Teofilius, per vieną tardymą paklaustas, ką jis darė, kad išnyktų ginkluotas pasipriešinimas vyskupijoje, atsakė: „Nieko, išskyrus tai, kad skelbiau krikščionių tikėjimo tiesas ir moralę“⁹⁵. Dėl gilaus tikėjimo ir pamaldumo jis sugebėjo atidžiau pažvelgti į laiko aktualijas ir rasti sėkmingus tuometinių problemų sprendimus. Nors kanauninkas Juozapas Stankevičius 1962 m. rašytuose atsiminimuose pažymi: „tai buvo vyskupas kalinys, vyskupas kovotojas. Kada nors turės istorija tarti savo žodį: ar tinkami buvo jo kovos

⁹² Žr. [Бурман фон] Василий, Леонид Фёдоров. *Жизнь и деятельность*, Лвив: Общество св. Кирилла и Методия, 1993, с. 667.

⁹³ Žr. Jonas Pilka, „Atsiminimai apie arkivyskupą Teofilijų Matulionį“, in: Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 3, p. 9.

⁹⁴ Žr. Jonas Jonys, „Apie arkivyskupą Teofilijų Matulionį klausimai liudininkams“, in: Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, p. 19.

⁹⁵ 1946 12 27 tardymo protokolas, in: Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, *Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 4, Baudžiamoji b. 43357/3, kopija, p. 28.

metodai?“⁹⁶ Arkivyskupas Teofilus buvo realistas, tačiau giliai tikintis ir rimtai traktuojantis Evangeliją. Jis nešė Evangelijos vertybes į tas gyvenimo sąlygas, kuriose jam teko gyventi.

IŠVADOS

Arkivyskupas Teofilus giliai kentėjo ir mylėjo visus: ir artimą, ir priešus. Tarsi juste buvo juntama arkivysk. Teofiliaus evangelinė mintis: „Atleisk jiems, Viešpatie, nes jie nežino ką daro“. Tai aki-vaizdu laiške, rašytame 1956 m. balandžio 19 d. iš Mordovijos: „Kur mūsų brolių lietuvių nėra! Nemalonus likimas išblaškė po platų pasaulį. Belieka maldauti Viešpatį, kad duotų visiems malonę ištverti, paguodą ir kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę pas savuosius“. Mylįs Viešpatį arkivysk. Teofilus sugebėjo išlaikyti sveiką ir linksmą Dievuje širdį iki mirties. Šiandien mums šis Dievo žmogus yra neįkainojamas didvyriškumo pavyzdys dėl savo drąsos, tvirtumo, dvasingumo gelmės ir gyvo tikėjimo.

Arkivysk. Matulionio kankinystės kelias atskleidžia, kad gyventi dieviškosiomis dorybėmis – tai ne priklausyti sustingusiai tikrovei, o nuolat judėti, keliauti, kopti Dievop, bręsti. Kankinystė – veikiau ne akimirkos apsisprendimas, o visą gyvenimą trunkančio brendimo išskaidrinimas, sustiprinimas, tikrove paverčiantis pačius neįtikimiausius paradoksus: arkiv. Matulionis iš Mordovijos siunčia savo nuotrauką su užrašu: „laisvas kalinys“. Arkivysk. Matulionio kankinystėje dieviškosios dorybės – tikėjimas, viltis ir meilė – yra dinamiškos. Kuo daugiau į arkivyskupo gyvenimą išliejama kančios ir ištvermės, juo labiau auga ir stiprėja jo teologinės dorybės, vedančios į šventumo pilnatvę, į visišką supanašėjimą su Nukryžiuotu juo Viešpačiu ir susivienijimą su Juo. Nors kiekviena iš šių trijų dorybių turi savitą raišką ir kai kuriomis gyvenimo aplinkybėmis stipriau

⁹⁶ Plg. Juozas Stankevičius, *Mano gyvenimo kryžkelės. Atsiminimai*, Vilnius: LKMA, 2002, p. 573.

pasireiškia viena ar kita, iš esmės visos trys veikia ir auga drauge, rišamos meilės dorybės, kuri yra tobulumo raištis (plg. *Kol* 3, 14) ir visų dorybių ugdytoja.

Tarp įsimintinų vilties dorybės raiškos ženklų paminėtinas puikus arkivysk. Matulionio humoro jausmas, reiškėsis net itin beviltiškomis aplinkybėmis ir praskaidrindavęs drauge su juo kalėjusių žmonių mintis, kreipęs jas į Dievo pažadą, kad viskas išeina į gera mylintiems Dievą, būtent jo valia pašauktiesiems (plg. *Rom* 8, 28). Drauge jo humoras atskleidė asmenybės pilnatvę, sveiką nuovoką.

Arkivyskupas pasitikėjo ir ragino naudotis šventųjų užtarimu, ypač mūsų tautos šventųjų: šv. Kazimiero ir tu, kurie „nors dar nėra Bažnyčios paskelbti šventaisiais, bet jau yra pas Dievą ir gali mums padėti“. Kreipiantis pagalbos svarbu pasitikėti ir žinoti, kad malonė prigimties nenaikina, bet ją tobulina⁹⁷. Arkivyskupas Teofilus Matulionis visas dorybes praktikavo su Dievo vaiko laisve, pasitikėjimu ir džiaugsmingu paprastumu. Jis gyveno vidine ramybe, nes savo laimę suvokė kaip Dievo valios vykdymą, ypač ištikus sunkumams. Arkivysk. Matulionio tikėjimo dorybė ypač raiškiai atsiskleidavo visa – net kančias ir vargus – klusniai priimant kaip Dievo meilės ženklus ir dėkojant už tai: „Aš dėkoju Dievui, kad galėjau kentėti už Kristų“⁹⁸. Visiškas pasitikėjimas Dievu byloja apie arkivyskupo vidinę bendrystę su Kristumi, kurio maistas buvo vykdyti Tėvo valią (plg. *Jn* 4, 34). Ši vienybė padėjo atsižadėti savęs bei priimti skausmą ir kentėjimus kaip sekimą Evangelijos tiesa. Kad rastum gyvenimą, turi prarasti gyvenimą, kad išsigelbėtum, turi imti kryžių. Mokymu ir gyvenimu arkivysk. Matulionis siekė žmogiškojo gyvenimo tobulumo ir tapo Dievo žmogumi.

⁹⁷ Žr. *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, p. 12.

⁹⁸ Kun. Hilaro Misiūno atsiminimai, in: *Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas, Arkivysk. T. Matulionio beatifikacijos byla*, t. 3, p. 96.